

## ХРАМ ГОРДОЩІВ

## ХРАМ ГОРДОЩІВ

Персіваль Форд і сам не розумів до ладу, для чого, власне, він сюди прийшов. Він не танцював. Щоб військові так уже припадали йому до вподоби — то й ні. Однак він знав їх усіх, що саме кружляли в легкому танці по широкій терасі на узбережжі, — знав офіцерів у білих накрохмалених уніформах, вбраних у біле та чорне цивільних, жінок із голими плечима й руками. Одбувши два роки в Гонолулу, двадцятий полк вирушав до Аляски, на свій новий постій, отже Персіваль Форд, визначна особа на островах, хоч-не-хоч мусив знати офіцерів та їхніх ланок.

Тільки ж від знайомства і до прихильності не рівчак переступити. Полкові дами трошки його відстрашували. Бо вони багато чим різнилися від жінок, що були йому найбільше до душі, — як от літні матрони, старі панни, панянки в окулярах та всі оті вельми поважні персони різного віку, яких йому випадало бачити в церкві, в бібліотеці та в комісії у справах дитячого садка, де вони боязко підходили до нього по пораду або по яку пожертву. Шанувало його те жіноцтво за великий розум, неабиякий достаток і високе місце серед гавайського купецтва. Тож він зовсім їх не боявся. їхня стать не лізла на очі. Саме це. Поїш мали в собі щось інше чи то щось вище од показної вульгарності життя. Він був бридливий і сам це визнавав; тим-то голорукі та голоплечі, жваві й визивно жіночні полкові дами, що сміливо дивились у вічі, неприємно його вражали.

Не краще ставився він і до військових, що життя сприймали легковажно, пиячили, курили, лаялись та чванилися своїм тілом не менш безсоромно, аніж їхні жінки. Пін завше ніяковів, опиняючись серед офіцерів. їх теж, бачилось, бентежила його присутність. Та він відчував, що вони з нього кепкують подумки, жаліють його чи то просто терплять. Попри те, самим тільки спілкуванням з ним вони, здавалося, хотіли підкреслити в ньому брак їм притаманного, привернути увагу до того

чогось, на що він, власне, не спромагався. І хвала богові, що не спромагався. Так, вони були такі самісінькі, як і їхні жінки.

І справді, у жіноцтва Персіваль Форд заживав не більше ласки, ніж у чоловіків. Найперший погляд на нього виповідав усю тому причину. Здоровий він був на диво, ніколи не знав, що то є хворіти чи бодай трохи слабувати; а все ж йому не вистачало жвавості. То був якийсь, так би мовити, ущербний організм. Ніяка бурхлива кров не живила це довгасте вузьке обличчя, тонкі губи, запалі щоки й маленькі гострі очі. Про пісний ґрунт свідчило і волосся — попелясте, рівне й рідке, а так само й тонкий, з делікатними рисами, трохи дзьобуватий ніс. Багато чого в житті позбавила його ріденька та кров, в одному лише дозволяючи не додержувати міри — в справедливості. Довго й болісно міркував він щоразу, як його найкраще повестися: без справедливості він так само не міг обійтися, як простіший смертний без любові — своєї до когось чи то чиєїсь до себе.

Він сидів під деревами альгароба між терасою та берегом. Обвівши поглядом пари в танці, він одвернувся й задивився на море ген через тихий приплив — туди, де низько на небосхилі палахкотів Південний Хрест. Його дратували оголені жіночі руки та плечі. Якби він мав дочку, то нізащо б їй цього не дозволив. Але таке припущення було чистісінькою абстракцією. При цій думці перед його уявою не поставала доччина постать. Він ніяк не міг уявити собі дочки з плечима та руками. Лише всміхнувшись, він натомість подумав про можливість одруження десь там, у майбутньому. Мав він тридцять п'ять років, але, ще не зазнавши кохання, вбачав у ньому саме тваринне і аж ніяк не романтичне. Одружитися може кожен дурень. Женяться японські та китайські кулі, що працюють на цукрових чи то рисових плантаціях, — женяться неодмінно при першій-ліпшій нагоді. Бо ж вони стоять так низько на щаблі життя і їм більше нічого не застається робити. Вони чисто, як оці військові зі своїми жінками. А ось у ньому було щось інше, шляхетніше. Він відрізнявся від них — геть від усіх. Він пишався, що вийшов саме такий. І що з'явився він на світ не внаслідок якогось там нікчемного шлюбу з любові. Дало йому життя високе поєднання обов'язку із

відданістю справі. Його батько одружився не з любові. Нестямне кохання жодного разу не порушило рівноваги Айзека Форда. Відгукнувшись на заклик піти до поган — навчати їх слова божого, — він не мав ні думки, ані бажання брати шлюб. В цьому батько й син були подібні. Але місіонерська рада ощадність мала над усе. З новоанглійською практичністю[1] вона все зважила, обмислила і прийшла до висновку, що жонаті місіонери коштують дешевше й виконують свої обов'язки краще. Тим-то й звеліла рада Айзекові Форду женитися. До того ж вона й жінку йому знайшла — таку саму щиру душу, що недбала про одруження і тільки й мала на меті справу божу поміж поганами. Вперше вони побачились у Бостоні. Рада їх звела до купи, влаштувала все, і не минуло й тижня, як вони побралися й вирушили в далеку дорогу навколо мису Горн.

Персіваль Форд пишався тим, що народився від такого подружжя. Отож, будши високого коліна, він вважав себе за аристократа духом. Пишався він і своїм батьком, аж трохи не обожнював його. Постать непохитного, суворого Айзека Форда наклала ніби вогняне тавро на синову пиху. На письмовому столі у сина стояла мініатюра з цього войовника господнього. У спальні висів портрет Айзека, намальований ще коли той був прем'єр-міністром за монархії[2]. Не те щоб Айзек Форд ганявся за визначним становищем та багатством, але будши прем'єр-міністром, а опісля банкіром, він міг більше прислужитись місіонерській справі. Німці, англійці та й увесь купецький люд насміхалися з Айзека Форда і прозвали його комерсантом-душпастирем, однак він, Персіваль Форд, Айзеків син, знав дещо й інше. Коли тубільці, раптово позбувшись своєї феодальної системи і не маючи найменшого уявлення про суть і значення земельної власності, запівдарма спускали свої просторі володіння, Айзек Форд став між Зграєю перекупників та їхньою здобиччю й підбив під свою руку величезні родючі лани. Отож не диво, що в торговельних колах не полюбляли згадки про нього. Тільки ж він ніколи не зараховував цих неозорих маєтностей до своєї власності. Він вважав себе лише за управителя божого. Прибутки йшли на будівництво шкіл, шпиталів та церков. Не його в тім вина, що цукор, який був раптом подешевшав, підскочив у ціні на сорок відсотків, а банк, який він

заснував, процвів буйним цвітом на залізничних акціях, та що, попри все те, п'ятдесят тисяч акрів пасовиськ на Оаху, куплені по доларові за акр, давали кожен що півтора року по вісім тонн цукру. Що не кажи, а Айзек Форд був воістину герой, гідний, на думку Персіваля Форда, стати поруч зі статуєю Камегамеги І, що проти будинку суду. Айзек Форд помер, але він, його син, провадив далі почату добру справу, хоч, може, й не так уміло, та зате принаймні так само неухильно.

Він знову перевів погляд на терасу. Яка різниця — питався він подумки — між безсоромними танцями закосичених травою й квітами тубілок і танцями декольтованих жінок його раси? Чи є тут якась істотна різниця? Чи, може, нема, а тільки й того, що одні з них білі? Саме коли він розв'язував цю проблему, чиясь рука лягла йому на плече.

— Здорові, Форде! Що це ви тут поробляєте? Так наче в свято, еге ж?

— Намагаюсь поблажливо ставитись до того, що бачу, докторе Кеннеді, — поважно відказав Персіваль Форд. — Сядете?

Доктор Кеннеді сів і голосно плеснув у долоні. На поклик миттю з'явився вбраний у біле служник-японець.

Кеннеді замовив шотландського віскі з содовою, а потім звернувся до Форда:

— Само собою, вам я не пропоную.

— Але я теж чогось вип'ю, — рішуче заявив Форд.

Доктор здивовано поглянув на нього; служник чекав.

— Хлопче, лимонаду, будь ласка.

Доктор зареготав од щирого серця, ніби з дотепу на свою адресу, і глянув на музик, що розташувались під деревом гау.

— Чи ти ба! — озвався він. — Та я це оркестр "Алога"[3]! А я думав, що вівторками вони грають у Гавайському готелі. Видно, там глека розбили.

Він зупинив погляд на тому, хто грав на гітарі й співав гавайської пісні в супроводі оркестра. Поки він дивився на співця, лице йому спохмурніло; воно все ще було похмуре, коли він обернувся до свого співбесідника:

— Слухайте-но, Форде, чи не час би вам дати спокій Джо Гарлендові? От ви виступаєте проти наміру посередницької комісії послати його в Штати; я давно вже хочу поговорити з вами про цю справу. Вам, здається, треба б тільки радіти, що трапляється можливість витурити його звідси. Для вас це чудова нагода припинити оті свої переслідування.

— Переслідування? — Персіваль Форд запитливо звів брови.

— Називайте це, як вам завгодно, — провадив далі Кеннеді. — Ось уже стільки років ви ганяєте цього бідолаху. Але ж не він у тому винен. Навіть ви з цим погодитесь.

— Не він винен? — Персіваль Форд стис на мить свої тонкі губи. — Джо Гарленд — розпусник, ледащо. Він завжди був недбалець і гульвіса.

— Однак це ще не причина, щоб так його напастувати. Я стежив за вами від самого початку. Коли ви повернулися з коледжу й застали Джо, що працював наймитом па плантації, ви його вигнали в першу чергу. Особисто маючи мільйони, ви позбавили його отих злиденних шістдесяти доларів у місяць.

— Ба й зовсім не в першу чергу, — помірковано заперечив Персіваль Форд; він звик говорити таким тоном па зборах комісії. — Я його

застерігав. Управитель казав, що працює він сумлінно. З цього боку я не мав нічого йому закинути. Тільки ж що він витворяв у вільні години? Він зводив універсальні мої заходи швидше, ніж я встигав їх здійснювати. Що путящого могло вийти з вечірніх та недільних шкіл, із класів шиття, коли вечорами з'являвся Джо Гарленд, безперестану бринькаючи на своїй клятій гітарі та укулеле, добряче напідпитку, ще й витанцьовуючи гулу[4]? Я не забуду ніколи, як після першого застереження я заскочив його там унизу коло хатин. Був вечір. Ще здалік почув я гулу, а коли підійшов ближче, то побачив, як у місячній сльозі безсоромно танцюють дівчата, — ті самі, що їх я з такими труднощами привчав до чесного та порядного життя. Три з-поміж них, пам'ятаю, тільки-но скінчили місіонерську школу. Звісно, я звільнив Джо Гарленда. Те саме сталося і в Гіло. Казали, буцімто я втручаюсь не в свою справу, переконуючи Мейсона й Фітча, щоб його звільнили. Але про це мене просили місіонери. Ганебним прикладом він занепащав усю їхню справу.

— А опісля, щойно він влаштувався на залізниці, — власній вашій залізниці, — його звільнено й зовсім без причини, — зачіпливо сказав Кеннеді.

— Отже й не так, — хутко відповів гой. — Я викликав його до себе в контору й балакав з ним півгодини.

— Ви його звільнили за непридатність?

— Помиляєтесь. За неморальність.

Доктор Кеннеді скрипуче зареготав.

— А хто в біса уповноважив вас бути за суддю й за присяжного? Хіба володіння землею дає вам право контролю над безсмертними душами тих, хто на нас працює? От я у вас за лікаря. Чи ж не збираєтесь ви поставити мене завтра перед вибором: відмовитися або від віскі з содовою, або від вашого покровительства? Ні, Форде, надто вже поважно

ви ставитесь до життя. Пам'ятаєте, як Джо вскочив у халепу з контрабандою (він тоді ще у вас не працював) і написав вам цидулку, просячи заплатити за нього штраф? Ви й пальцем не ворухнули, і він одробив своїх шість місяців на рифі. Отже, зауважте собі, — тоді ви кинули Джо Гарленда напризволяще. Ви його притоптали, і то жорстоко. Я й досі не забув, як ви вперше прийшли до школи, — ми мешкали в пансіоні, а ви приходили з дому, — і вас належалося висвятити. Кожен новак, як ви, певне, пам'ятаєте, мав тричі пірнути в басейн. Але ви не одважились: запевняли, що не вмієте плавати. Ви перелякалися, почали верещати...

— Так, я це пам'ятаю, — спроквола одмовив Персіваль Форд. — Я злякався. І збрехав. Бо плавати я вмів... Просто я злякався.

— А пам'ятаєте, хто вас відстоював? Хто брехав разом з вами, завзятіше навіть од вас, і присягався, що ви не вмієте плавати? Хто скочив до басейну і витяг вас, коли ви перший раз пірнули, і кого хлопці мало не втопили, коли розшолопали, що ви таки вмієте плавати?

— Звісно, пам'ятаю, — холодним тоном відповів Форд. — Але шляхетний вчинок у дитинстві — не спокута за подальше розпусне життя.

— А він ніколи не вчиняв вам кривди — тобто особисто, безпосередньо вам?

— Ні, — відказав Персіваль Форд. — Саме це і захищав мене од будь-яких закидів. Особистої неприязні я до нього не маю. Він — нікчемний чоловік, от і все. І життя провадить нікчемне...

— Інакше кажучи, він не одної з вами думки про те, як треба жити, — урвав його лікар.

— Хай буде, як ви кажете. Та не в словах річ. Він нероба...

— І небезпідставно, — знов перебив той, — коли врахувати, скільки разів ви позбавляли його праці.

— Він розпусник...

— Е, годі, Форде! Облиште цей повсякчасний приспівок. Ви — новоанглієць; Джо Гарленд — напівканак. Кров у вас ледь тепла, а в нього — гаряча. Він дивиться на життя так, а ви — інак. Він іде крізь життя сміючись, танцюючи, виспівуючи, щиро й безкорисливо, мов те дитя; і всі — йому друзі. А ви скидаєтесь на молитовне колесо, що котиться собі помалу; ваші друзі — праведники, тобто ті, хто погоджується з вашим розумінням праведності. А як на правду, то й хтозна. Ви живете ніби той пустельник. А Джо Гарленд — як щирий друзяка. Хто бере більше від життя? Кожен, бачте, має від життя свою платню. Якщо платня мізерна, то ми кидаємо роботу, яка, повірте, є свідомим самогубством. Джо Гарленд помер би з голоду на платні, яку дістаєте від життя ви. Його, треба вам знати, викроєно на зовсім інший кшталт. Так само й ви померли б з голоду, дістаючи його за плату — пісні, кохання...

— Хтивість, даруйте на слові, — вкинув Персіваль Форд.

Доктор Кеннеді всміхнувся:

— Для вас кохання — це книжне слово з семи літер, та й годі. Що таке справжнє кохання, жагуче й ніжне, — ви не знаєте. Якщо вже бог сотворив вас і мене, чоловіків та жінок, то й кохання, повірте, він теж сотворив. Та вернімось до початку нашої розмови. Час вам уже кинути переслідувати Джо Гарленда. Негожа й ница то для вас річ! Ви повинні стати йому до помочі!

— Чом же то я, а не ви? — одказав на те Форд. — Чому ви йому не допомагаєте?

— Допомагаю. І ось навіть зараз допомагаю: силкуюся вмовити вас, щоб ви не звели нанівець наміру посередницької комісії. То я напивав тоді для нього роботи в Гіло у Мейсона й Фітча. Разів шість я влаштовував його на роботу, і ви щоразу його проганяли. Гаразд, годі про це, тільки майте на увазі одне, — почути деякі одверті слова вам не зашкодить: це нечесно —чужу провину складати на Джо Гарленда. Ви й самі знаєте, що вам менш, як

кому, личить це робити. Слухайте-но, чоловіче, адже це негарно й просто таки неподобно.

— Я не розумію вас, — озвався Персіваль Форд. — Ви висуваєте переді мною якусь заплутану теорію спадковості й особистої безвідповідальності. Тільки ж яка це теорія, коли Джо Гарленд геть звільняється од відповідальності за свої ганебні вчинки, а натомість за них мушу відповідати я — і то більше, ніж будь-хто, ба навіть ніж сам Джо Гарленд? Оцього я аж ніяк не збагну.

— Гадаю, що ви не розумієте мене через делікатність або упередженість, — відрубав доктор Кеннеді. — Про людське око можна мовчки нехтувати деякими обставинами, але треба й міру знати.

— Скажіть, будь ласка, чим саме я нехтую?

Доктор Кеннеді розгнівався. Його лице запалилось дужче, ніж од випитого віскі з содовою, і він відповів:

— Тим, хто народився від вашого батька.

— Що ви, власне, маєте на увазі?

— Отуди к бісу! Якого ж вам ще треба докладнішого пояснення. Що ж, гаразд, коли вже вам так хочеться: сином Айзека Форда... Джо Гарлендом... вашим братом.

Персіваль Форд ані поворухнувся, і тільки вид його виказував приголомшення й досаду водночас. Кеннеді пильно придивлявся до нього, але в міру того як звільна спливали хвилини, його стало охоплювати збентеження й навіть переляк.

— Мій боже! — врешті вигукнув він. — Невже ви цього не знали?

Ніби у відповідь на його слова щоки в Персіваля Форда посіріли.

— Це страшний жарт, — насилу видушив він. — Страшний жарт!

Лікар уже трохи опанував себе.

— Всі це знають, — мовив він. — Я думав, що й ви знаєте. Коли ж ні, то час уже вам довідатись, і я радий нагоді скинути полуду з ваших очей. Джо Гарленд і ви — брати, зведені брати.

— Брехня! — скрикнув Форд. — Щось ви таке кажете... Мати Джо Гарленда — Еліза Куніліо (доктор Кеннеді кивнув). Я її дуже добре пам'ятаю. Вона розводила качок і мала шматок землі, засадженої таро. Його батько — Джозеф Гарленд, тутешній заробітчанин (доктор Кеннеді похитав головою). Він помер років два-три тому.

Раз у раз напивався. Звідси й розпусність Джо. От і маєте приклад спадковості!

— То вам ніхто про це не казав? — перегодом озвався, все ще дивуючись, Кеннеді.

— Докторе Кеннеді, ви відкрили мені жахливу річ. Я не можу цього пустити повз вуха. Ви мусите довести або... або...

— Доведіть собі самі. Поверніться й гляньте на нього! Ви його бачите в профіль. Гляньте на його ніс. Ніс Айзека Форда. Ваш — то вже не така вдала копія. Так от. Роздивіться-но добре. Маєте всі до одної риси, хіба тільки трохи грубші.

Персіваль Форд придивлявся до напівканака, що грав під деревом гау, і — немовби його осяяло — йому здалося, ніби він дивиться на свою власну примару. Не могло бути жодного сумніву: схожість проступала риса за рисою. Тільки скорше він сам був примарою отого, другого — м'язистого, міцно збудованого чоловіка. І його власні риси, і риси того чоловіка кожна по-своєму нагадували Айзека Форда. І не сказав йому ніхто! Він знав кожну лінію обличчя Айзека Форда. Перед його внутрішнім поглядом пропливали батькові мініатюри, портрети й фотографії; і тут і там на обличчі, в яке вдивлявся, він зауважував то чітку, то ледь-ледь помітну схожість. Хіба тільки нечистий міг відтворити суворі риси Айзека Форда на цьому розпусному й любосному обличчі! Один раз той повернувся лицем, і Персівалеві Фордові на якусь мить привиділось, ніби то вже не Джо Гарленд стоїть перед очима, а покійний батько.

— Нема нічого дивного, — насилу розчув він голос Кеннеді. — За давніх часів тут усе було переплутане. Ви самі знаєте. Все життя, либонь, те помічали. Моряки одружувалися з королевами, й від того родилися на світ божий принцеси й таке інше. На островах то було звичайне явище.

— Так то так, але ж мій батько... — урвав його Персіваль Форд.

— Самі бачите... — знизав плечима Кеннеді. — Космічна притягальна сила та п'яний життєвий чад. Старий Айзек Форд був суворий і таке інше, але я знаю, що цього ніхто не годен пояснити, а надто самому собі. Він це розумів не краще, ніж розумієте ви. П'яний життєвий чад — і край. І запам'ятайте собі, Форде, одно: у старого Айзека Форда був згусток буйної крові, і Джо Гарленд успадкував її до останньої краплі — успадкував і той п'яний чад життя, і космічну притягальну силу, тоді як ви забрали всю аскетичну кров старого Айзека. Отже, й не личить вам важким духом дихати на Джо Гарленда тільки через те, що ви холодної

вдачі, поміркований та дисциплінований. А коли Джо Гарленд часом і зводить унівець вашу працю, то нагадуйте собі, що ви і він — це тільки старий Айзек Форд, який одною рукою руйнує те, що творить другою. Ви, скажімо, — його права рука, а Джо Гарленд — ліва.

Персіваль Форд на те нічого не відповів, і доктор Кеннеді теж мовчав, допиваючи віскі з содовою. Неподалік на дорозі владно засигналив автомобіль.

— А ось і машина, — мовив Кеннеді, підводячись. — Час у дорогу. Шкода мені, що я порушив ваш спокій, але водночас я тому дуже радий. Одного не забудьте: згусток буйної крові Айзека Форда був навдивовижу малий, і його до останньої краплі успадкував Джо Гарленд. І ще запам'ятайте: коли вас ображає батькова ліва рука, не відтинайте її. А Джо до того ж гарний хлопець. Сказати по щирості, коли б мені довелося вибирати собі товариша з-поміж вас двох, з яким жити на безлюдному острові, — я вибрав би Джо.

Довкола на траві бавились та бігали босоногі дітлахи, але Персіваль Форд їх не бачив. Він дивився невідривно на співака під деревом гау. Він пересів навіть ближче.

Накульгуючи та волочачи по-старечому ноги, повз нього пройшов один із місцевих службовців, що прожив сорок літ на Гаваях. Персіваль Форд його підкликав, і клерк шанобливо наблизився, дивуючись, що Персіваль Форд звернув на нього увагу.

— Джоне, — почав Форд, — мені хочеться про дещо вас поспитати. Сідайте-но.

Службовець, приголомшений такою несподіваною честю, незграбно сів. Він подививсь, кліпаючи очима, на Форда й пробурмотів:

— Будь ласка, сер; дуже вам вдячний.

— Джоне, хто, власне, такий Джо Гарленд?

Службовець витріщився на нього, закліпав очима, відкашлявся й нічого не відповів.

— Кажіть-бо, — напосідав Персіваль Форд. — Хто він такий?

— Ви жартуєте з мене, сер, — пробелькотів старий.

— Я питаю вас цілком серйозно.

Службовець відсунувся од нього далі.

— Та невже ж ви не знаєте? — запитав він, і в цьому запитанні була вже відповідь.

— Я хочу знати.

— Але ж... Таж він... — Джон затнувся й став безпорадно озиратися.  
— Може б, ви краще поспитали в кого іншого? Всяк думає, що ви знаєте. Ми завжди думали...

— Так, так, кажіть далі!

— Ми завжди думали, що саме через це у вас на нього зазлість.

Фотографії й мініатюри Айзека Форда купчилися в голові його сина, а привиди батька, здавалося, витали довкола нього в повітрі.

— На добраніч, сер, — почув він службовців голос; старий пошкандибав собі геть.

— Джонс! — уривчасто гукнув Форд.

Джон вернувся й спинився проти нього, кліпаючи очима та нервово облизуючи губи.

— Таж ви ще нічого мені не сказали!

— Про Джо Гарленда?

— Еге ж, про Джо Гарленда. Хто він такий?

— Скажу, сер, хоч не мені вам це казати, — він ваш брат.

— Дякую вам, Джоне. На добраніч.

— То ви й справді не знали? — поспитав старий. Тепер, як найстрашніше минулось, він був не від того, щоб трошки загаятись.

— Дякую вам, Джоне. На добраніч, — почулося у відповідь.

— Так, так, сер. Дуже вам вдячний, сер. А воно щось ніби на дощик заводиться. На добраніч, сер.

З усіяного зорями й залитого місячним сяйвом чистого неба накрапав дощик, такий дрібненький та рідкий, мовби якийсь випар. Ніхто не звертав на нього жодної уваги; дітлахи, як і перше, граючись, бігали по траві, вистрибували по піску. Та й дощ за кілька хвилин перестав. З південного сходу проступила чорною плямою Діамантова Голова, чітко вирізняючись своєю кратеруватою верхівкою на зоряному тлі. Приплив, спросоння час од часу перекочуючись через пісок, докидав піну до трави, а ген далі маячили чорні крапки — плавці, що купалися при місяці. Голоси співаків, які виконували вальс, стихли, і серед тиші, звідкілясь із-за дерев, прилинув жіночий сміх, що бринів зойком кохання. Персіваль Форд здригнувся і пригадав слова Кеннеді. При березі, коло витягнутих на пісок човнів, порозлягалися канаки в розімлілих позах поїдачів лотосу; жінки були в білих галопу, а на плечі одної з жінок спочивала темна

голова стерника. Ще далі, там, де біля входу до лагуни ширшала піскова смуга, завидніли поруч дві постаті — чоловіча й жіноча. Коли вони наблизились до освітленої тераси, Форд помітив, як жіноча рука ковзнула вниз і одвела руку, що оповивала її стан. Вони зрівнялися з ним, і Персіваль Форд уклонився знайомому капітанові та майоровій доньці. П'яний життєвий чад — ось у чому суть. Багатозначний вислів! І знову під альгаробовими деревами пролунав жіночий сміх — зойк кохання. Повз Фордів стілець нянька-японка повела спати босоноге дитинча, сварячи його дорогою. Лагідно й ніжно затягли співаки гавайської пісні про кохання, а офіцери та жінки, оповивши одне одного руками, закружляли в легкому танці на терасі. Під альгаробовими деревами знову засміялася жінка.

Але все це викликало у Персіваля Форда саме тільки роздратовання. Його дратував закоханий сміх жінки, голова стерника, що спочивала на білому голоку, пари, що прогулювалися берегом, офіцери й жінки, що танцювали, співці, що співали про кохання, і його брат, що виспівував з ними під деревом гау. Але найгірше допікала йому ота жінка з її сміхом. У нього стали виникати цікаві думки. Він був син Айзека Форда, тож те, що сталося з Айзеком Фордом, могло статись і з ним. На цю думку ледь помітна барва проступила у нього на обличчі і його пройняло нестерпне почуття сорому. Форда не на жарт лякало те, що було в його крові. Виглядало так, наче він несподівано довідався, що його батько був хворий на проказу і що його кров теж затруєна тією жахливою хворобою. Айзек Форд, суворий войовник господній, — старий облудник! Чи ж є яка різниця між ним та першим-ліпшим осельцем? Храм гордощів, від Персіваля Форда побудований, обертався в руїни у нього на очах.

Спливав час, військові сміялись і танцювали, тубільні музики вигравали, а Персіваль Форд усе мучився над приголомшливою проблемою, що так несподівано постала перед ним. Він сперся ліктями на стіл, голову схилив на руки і тихо молився, збоку скидаючись на просто стомлену людину. Під час перерви між танцями до нього підходили військові, жінки й цивільні, проказували належні слова, а

щойно вони верталися на терасу, як вій знову заходжувався зв'язувати раптом перервані нитки думок та снувати їх далі.

Він завзявся наново стулити розбитий ідеал Айзека Форда, і за цемент йому правила хитра й тонка логіка. Такий-от цемент себелюбці виготовляють у своїх мозкових лабораторіях, і тепер він став йому в пригоді. Айзека Форда виліплено з іншого, кращого матеріалу, ніж навколишніх його, то вже річ певна; і все-таки старий Айзек ще тільки-но розвивався, тоді як він, Персіваль Форд, розвинувся остаточно. Довівши це, він реабілітував свого батька, а водночас і себе поставив на недосяжну височінь. Його жалюгідне, дрібненьке "я" набуло велетенських розмірів. Він доріс до того, що вже міг прощати ближніх. На цю думку його аж кинуло в жар. З Айзека Форда була велика людина, але він, Персіваль, піднісся ще вище за батька, бо може простити Айзека Форда, ба навіть знов поставити його у найсвятішому кутку своєї пам'яті, хоч це місце вже й не таке святе, як перше було. І він вітав Айзека Форда, що той не зважив на наслідки єдиного свого збочення з прямої дороги. Чудово! Він, Персіваль Форд, теж на те не зважатиме.

Танці скінчилися. Музики дограли "Алога Ое" й почали збиратись додому. Персіваль Форд ляснув у долоні, кличучи служника-японця.

— Скажи он тому чоловікові, що я хочу його бачити, — мовив вій, показуючи на Джо Гарленда. — Нехай він зараз сюди підійде.

Джо Гарленд підійшов і шанобливо спинився за кілька кроків од нього, нервово перебираючи струни на гітарі, яку й досі тримав. Персіваль Форд не попросив його сісти.

— Ви — мій брат, — сказав він.

— Таж це всяк знає, — відповів той з подивом у голосі.

— Еге ж, так мені сказано, — непривітно мовив далі Персіваль Форд.  
— Але я не знав цього до сьогоднішнього вечора.

Запала мовчанка. Зведений брат зніяковіло вичікував, а Персіваль Форд не кваплячись обмірковував, що казати далі.

— Пам'ятаєте, як я вперше прийшов до школи, а мене хлопчаки скупали в басейні? — запитав він. — Через що ви заступилися за мене?

Зведений брат тільки соромливо усміхнувся.

— Через те, що ви знали? — запитав Форд.

— Еге ж, через те.

— Але я цього не знав, — так само непривітно провадив далі Персіваль Форд.

— Еге ж, — озвався Джо Гарленд.

Знову запала мовчанка. Служники почали гасити світло на терасі.

— Тепер... ви знаєте, — просто сказав брат.

Персіваль Форд насупився. А тоді замислено подивився

на Джо Гарленда.

— Скільки ви візьмете за те, щоб виїхати з Гаваїв і ніколи сюди не повертатись? — запитав він.

— Ніколи... не повертатись? — перепитав Джо Гарленд, заникуючись.  
— Це єдина земля, яку я знаю. По інших краях холодно, і вони мені

невідомі. Тут у мене чимало приятелів. Жодна людина не скаже мені в іншому краї: "Алога, друзяко Джо! "

— Я сказав: ніколи сюди не повертатись, — мовив удруге Персіваль Форд. — "Аламеда" завтра відпливає до Сан-Франциско.

Джо Гарленд зовсім збився з пантелику.

— Але ж навіщо це? — здивувався він. — Адже ви тепер знаєте, що ми брати.

— Саме тому, — відповів Форд. — Всяк це знає, як ви самі сказали. Ви не пошкодуєте, що дали згоду.

Ніяковість та збентеження покинули Джо Гарленда. Зникла різниця в походженні й становищі.

— Ви хочете, щоб я виїхав? — запитав він.

— Я хочу, щоб ви виїхали і ніколи не поверталися, — відповів Персіваль Форд.

І враз — блискавично, на одну лише мить — побачив він свого брата, що височів над ним горою, а сам він почувся таким здрібнілим і малесеньким, що й оком не вгледити. Та неприємно чоловікові бачити себе в правдивому освітленні і неспромога довго на себе отакого дивитися, — скорше вмер би. Отож на одну тільки блискавичну мить побачив Персіваль Форд себе та брата в справжньому співвідношенні. А вже наступної миті перемогло його нікчемне й ненажерливе "я".

— Я ж вам уже казав, що не пошкодуєте. Ви не прогадаєте. Я вам добре заплачу.

— Гаразд, — заявив Джо Гарленд. — Я поїду.

І вже повернувся й рушив геть.

— Джо! — гукнув Персіваль. — Завтра рано зайдете до мого повірника. П'ятсот одержите готівкою, а двісті вам висилатимуть щомісяця.

— Дуже добра з вас людина, — лагідно відказав Джо Гарленд. — Навіть надто добра. І все ж я, либонь, обійдусь і без ваших грошей. Завтра я виїду на "Аламеді".

Він пішов не попрощавшись.

Персіваль Форд ляснув у долоні.

— Служко, — наказав він японцеві, — лимонаду!

І, сидячи за склянкою лимонаду, Персіваль Форд довго й самовдоволено усміхався.

## КУЛАУ-ПРОКАЖЕНИЙ

— Вони позбавляють нас волі тому, що ми хворі. Законів ми не порушували. Нічого лихого ми не вчинили. І все ж вони хочуть запакувати нас до в'язниці. Молокаї[5] — в'язниця. Ви це знаєте. Онде сидить Ніулі; вже тому буде сім літ, як його сестру забрали на Молокаї. І відтоді він її не бачив. І довіку більше не побачить. Вона зостанеться там аж до самої смерті. І не з власної волі. І не з волі Ніулі. А з волі білих, що панують над країною. Тільки ж хто вони такі — оті білі?

Ми знаємо, хто вони. Знаємо від батьків і дідів наших. Прийшли вони до нас покірні, як вівці, та й ну підлещуватись. Вони таки мусили казати

улесливі слова, бо нас було багато, ми мали силу й усі острови були в наших руках. Отож, кажу, говорили вони улесливо, і їх було дві породи. Одні в нас просили дозволу, ласкавого дозволу проповідувати слово боже. Інші знов просили дозволу, ласкавого дозволу поторгувати. З цього й пішло. Всі острови тепер їхні, вся земля, вся худоба — все, що є, їхнє. Ті, хто проповідував слово боже, й ті, хто проповідував ром, об'єднались і поробилися великими проводирями. Наче ті королі, живуть вони в домах із силою кімнат, і прислугуюють їм незчисленні гурти челяді. Вони, що нічого не мали, мають тепер усе; а коли ви, чи я, чи то першій-ліпшій з канаків голодуємо, вони, глузуючи, кажуть: "Чом же ти не працюєш? Оно плантації".

Кулау замовк. Він підніс руку з вузлуватими покарлюченими пальцями й зняв червоного, як жар, вінка з гібіску, що прикрашав його чорне волосся. Все довкола купалося в сріблястім місячнім сяйві. Стояла тиха, мирна ніч, хоч ті, хто сидів, слухаючи Кулау, скидалися на калік з бойовища. Обличчя вони мали якісь лев'ячі. В одного замість

носа чорніла дірка, у іншого там, де відгнила рука, витикався якийсь оцупок. Було їх тридцятьоро — чоловіків та жінок, яких життя позначило тавром хвороби.

Оповиті гірляндами з квіток, вони сиділи в запашній, осяйній ночі, і з уст їм вихоплювались дивні хрипкі вигуки, що ними вони схвалювали слова Кулау. Оці створіння колись були чоловіками й жінками. Тепер вони вже не скидалися на людей. Вони здавалися потворами, виглядом і поставою немов жаскі карикатури на людей, і були так огидно покалічені та понівечені, наче тисячоліттями мучились у пеклі. Руки їхні, — якщо в кого вони були, — скидалися на кігті гарпій; обличчя були спотворені та перекалічені, ніби їх порозплескував та подер якийсь безумний бог, граючись витворами життя. Окремі риси той безумець постирав до половини, а в однієї жінки раз у раз текли гіркі сльози з двох жахливих дірок, де колись були очі. Дехто стогнав з болю; інші кашляли хрипко, тріскуче, як би ото хто дер ганчір'я. Було там двоє ідіотів, подібних до величезних виродливих істот, що проти них і мавпа здалася б янголом.

Облиті місячним сяйвом, увінчані позлотистими обвислими квітками, вони кривлялися та белькотіли щось незрозуміле. Ось один, з напухлим вухом, що звисало йому на плече, мов те віяло, зірвав розкішну жовто-гарячу квітку і приоздобив нею своє страховинне вухо, яке теліпалося з кожним його порухом.

І оце такими істотами верховодив Кулау. Тут було його царство — ця ущелина, заросла квітами, оточена навислими скелями та стрімчаками, з-поза яких чулося мекання диких кіз. З трьох боків вивищувалися похмурі стіни, химерно завішані тропічним зелом і подірявлені печерами — скелястими лігвами підданців Кулау. З четвертого боку земля пообсовувалась, виказуючи жахливу прірву, і там, далеко внизу, маячили верхи менших скель та круч, а біля підніжжя їх пінився й стугонів океанський прибій. Погужої днини до скелястого берега при вході в долину Калалау можна було причалити човна, — але тільки погожої днини. А міцний на вдачу горянин міг би з берега добутися в цю долину — власне, обтикану скелями ущелину, де верховодив Кулау. Проте такий горянин мусив би мати велику відвагу й великий хист до вишукування слідів диких кіз. Отже, дивно, як поталанило жменьці горезної та безпорадної калічі, що становила народ Кулау, дістатися карколомними козячими стежками в цю недосяжну ущелину.

— Братове, — повів далі мову Кулау.

Тут дико вереснула, у нестямі викривляючи обличчя, одна з мавпуватих потвор, і Кулау перечекав, поки пронизливий регіт бився об скелясті стіни та розтинав нічну тишу далеким відлунням.

— Хіба ж це не диво, братове? Земля була наша, а тепер погляньте — вона не наша. Що нам дали за землю оті проповідники слова божого та рому? Чи ж бодай оденького долара отримав хто-небудь з-поміж вас? Землею, одначе, тепер володіють вони, та ще й кажуть, щоб ми йшли та працювали, чуєте, на їхній землі, а все, що ми напрацюємо, — те буде теж їхнє. Але ж колись нам не треба було працювати. А тепер, як ми понездужали, вони ще й волю в пас одбирають.

— Та й хто сюди заніс хворість, Кулау? — запитав Кілоліяна — сухорлявий, жилавий чоловік з обличчям усміненого фавна. Здавалося, він, як і фавн, мусив мати роздвоєні ратиці; і справді, підошви на його ногах пороздвоювались від жахливих болячок та червоно-синіх гнійних ран. Проте цей Кілоліяна був найсміливіший пластун по скелях; саме він, знаючи всі козячі стежки, привів Кулау з його злиденними підданцями в ущелину Калалау.

— Слушно ти запитав, — відказав Кулау. — Ми не схотіли працювати на їхніх цукрових плантаціях, де колись паслися наші коні, тоді вони понавозили китайських рабів з-за моря. З ними прибула й китайська хворість — ота сама, на яку ми тепер хворіємо і за яку вони й хочуть пас ув'язнити на Молокаях. Народилися ми на Кауаях. Бурали й на інших островах — на Оагу, Мауях, Гаваях, Гонолулу. Але верталися ми завжди на Кауаї. Чого ж ми сюди верталися? Мусить же бути якась тому причина? Бо ми любимо Кауаї. Тут ми народились. Тут жили. Тут і помremo... якщо... якщо не знайдеться поміж нами слабкодушних. Таких ми не потребуємо. їхнє місце на Молокаях. І коли такі є поміж нами, нехай собі йдуть геть. Взавтра на берег ступлять солдати. Хай слабкодушні посходять до них. їх ураз перепроводять на Молокаї. А ми залишимося й будемо битись. Ми не загинемо, затямте це добре. Маємо рушниці. Ви пам'ятаєте вузькі стежини, що ними доводиться видиратись один по одному. Я, Кулау, що колись полював дику худобу на Нігау, сам-один спроможусь боронити таку стежку од цілої тисячі. З нами Капалеї, що був колись за суддю, й усі його шанували, а тепер він — зацькований пацюк, як і ми з вами. Послухайте його. Він мудрий.

Капалеї підвівся. Колись він був суддею. Скінчив коледж у Пунагоу. Обідав з лордами, з начальниками та високими представниками чужинецьких держав, що боронили інтереси купців та місіонерів. Отакий-то був колись Капалеї. Але тепер він став зацькований пацюк, як сказав Кулау, істота поза законом, яку багно людського жаху засмоктало так глибоко, що він опинився не тільки нижче, а й вище од закону. Риси на його обличчі постиралися, і тільки очі без повік глибочіли далеко в очницях та горіли з-під облізлих брів.

— Не вчиняймо заколоту, — повів він мову. — Ми просимо лиш дати нам спокій. Коли ж вони порушують наше тихе життя, це означатиме — заколот заводять вони, а за те не мине їх кара. Пальців, ось бачите, у мене немає. — Він підняв свої кукси, щоб усі бачили. — Одначе суглоб з одного великого пальця ще цілий і може потиснути на гачок незгірш, як робив це давніше його сусід, що зігнів. Ми любимо Кауаї. Тож тут живімо або повмираймо, але не даймося, щоб нас відіслали до в'язниці Молокаїв. Хворість не наша. Ми в цьому не винні. Ті, що проповідували слово боже й ром, привезли її сюди разом з кулі-невільниками, які обробляють награбовану землю. Я був суддя. Я знаю закони й правосуддя і кажу вам: нечесно вкрасти в чоловіка землю, прищепити йому китайську хворобу, а опісля вкинути його на все життя до в'язниці.

— Життя коротке, а дні наші повні муки, — сказав Кулау. — Отже, пиймо, танцюймо та будьмо щасливі, наскільки хто спроможеться.

З печери вони добули калабаші[6] й почали їх кружляти. В тих посудинах була пекуча настоянка з коріння рослини ті; і коли розійшовся по жилах вогняний плин та вдарив у мозок, прокажені забули, що то лише колись із них були чоловіки й жінки, — тепер вони знову поставали чоловіками й жінками. Та істота жіночої статі, що проливала гіркі сльози із своїх дірок на місці очей, зробилася знову жінкою, в якій нуртувало живе життя; бринькаючи на укулеле, вона завела дикунської пісні про кохання — і пісня та, здавалося, линула з темних нетрів первісних лісів. Повітря тремтіло від її голосу — ніжно-владного й знадливого. На маті під ту пісню витанцьовував Кілоліяна. Так, безперечно, в кожному своєму рухові то був танець кохання. Поряд нього на маті танцювала жінка з опуклими стегнами й розкішними персами, що так не пасували до її спотвореного хворобою обличчя. То був танок живих мерців, бо в їхніх тілах, що розпадалися на шматки, життя ще вмівало з жаги кохання. А жінка, що в неї з порожніх очей лилися сльози, співала та й співала своєї любовної пісні, і танцеві кохання не було кінця-краю серед теплої ночі. Калабаші все ходили з рук до рук, аж поки у головах заворушились, мов ті хробаки, спогади та бажання. Разом з жінкою пішла в танок на маті струнка дівчина з вродливим, ще не зруйнованим обличчям, але її руки,

що плавко підіймалися й спадали, вже були покорчені і на них лежало тавро лютої хвороби. А двоє ідіотів, щось белькочучи та чудернацько вигукуючи, танцювали осторонь. Моторошна й фантастична була то пародія на кохання, як і самі вони були пародією на людей.

Зненацька жіночий любовний спів урвався, калабаші поставили долі, танці припинили, і всі поглянули вниз, у безодню над морем, де, розтинаючи пойняте місячним сяйвом повітря, заблисла ракета, мов бліда примара.

— Це солдати, — мовив Кулау. — Взавтра буде бій. Треба виспатись і бути напоготові.

Прокажені послухались наказу й позаповзали до своїх печер у скелях. Лишився самий Кулау. Він сидів нерухомо в місячній сяйві, держачи рушницю на колінах, і дивився вниз — туди, де причалювали до берега човни.

Надзвичайно вдалим сховиськом була та далека долина Калалау. Крім Кілоліяни, що знав стежину через урвища, ніхто в світі не міг добутись до ущелини інакше, як вузькою, мов лезо ножа, кам'янистою стежкою. Була та стежка сто ярдів завдовжки й заледве дванадцять цілів уширшки. А пообабіч глибочіла безодня. Досить було тільки послизнутись — і чоловік летів праворуч чи ліворуч по свою смерть. Але перейшовши ту стежку, він опинявся в раю земному. Вся ущелина неначе купалася в морі всілякого зела, що котило свої хвилі зі скелі на скелю, довгими плетеницями ринучи з кам'яних стін і розсипаючи, немов бризки, папороть та ліани по незліченних розколинах. Упродовж багатьох місяців люд Кулау воював із цим рослинним морем і примусив відступити задушливі пишоквітні джунглі, отож тепер диким бананам, помаран-"гам та манговим деревам стало вільніше. На маленьких прогалявинах ріс дикий ароурут, на вкритих тонким шаром родючої землі кам'яних терасах манячіли клаптики, порослі таро та динями, а там, де пробивалося сонячно проміння, стояли дерева папая, обтяжені золотими овочами.

Загнали Кулау в це сховисько з нижчої долини при березі. А якби його почали й звідси випирати, то знав він поміж скелями, що тислися одна на одну, ще й інші придатні для життя ущелини, куди можна було втекти з підданцями.

Тепер він лежав, поклавши рушницю напохваті, і крізь переплутану листяну запону дивився, як метушились на березі солдати. Він помітив, що вони мали з собою великі гармати, від яких, ніби від дзеркала, відбивалося сонячне проміння. Якраз просто нього пролягала ота сама стежка, гостра, мов лезо ножа. Впали йому в око дрібненькі цяточки — люди, що вибиралися стежкою вгору. Він знав — то не солдати, а поліцаї. Солдати візьмуться до справи, якщо цим не пощастить.

Кулау ніжно погладив покорченою рукою цівку рушниці й переконався, що приціл чистий. Стріляти він навчився ще на острові Нігау, де полював дику худобу, — там і досі не забули, який з нього був добрий стрілець. Поки потроху наближались і зростали маленькі людські постаті, він намагався визначити відстань, враховуючи збочення од вітру, що віяв прямо збоку, і брав до уваги можливість не влучити в ціль, яка була багато нижче під ним. Отож він не стріляв. І дав про себе знати, аж коли вони надійшли до самої стежки. Озався Кулау, не виходячи з гущини.

— Чого вам тут треба? — спитав він.

— Ми шукаємо Кулау-прокаженого, — відповів синьоокий американець, що очолював загін тубільної поліції.

— Вертайтеся назад, — мовив Кулау.

Йому був по знаку цей чоловік — шериф-помічник, що випер його з Нігау на острів Кауаї, загнав у долину Калалау й нарешті в оцю ущелину.

— А ти хто будеш? — запитав шериф.

— Я — Кулау-прокажений, — була відповідь.

— Ну, то виходь. Тебе ж нам і треба, живого чи мертвого. Твою голову оцінено в тисячу доларів. Однаково не врятуєшся.

Кулау в заростях зареготав на весь голос.

— Виходь! — наказав шериф. Ніхто на те не озвався.

Шериф почав радитися з поліцаями, і Кулау здогадався, що вони готуються до нападу.

— Кулау! — гукнув шериф. — Кулау, я іду до тебе.

— Поглянь перше добре на сонце, море й небо, бо бачиш їх востаннє.

— Добре, добре, Кулау, — примирливо відказав шериф. — Я знаю — ти влучно стріляєш. Але ж у мене ти не вистрелиш. Я не заподіяв тобі нічого лихого.

Кулау щось муркнув у гущині.

— Послухай-но! Хіба я коли тебе скривдив? — наполягав шериф.

— Ти робиш мені кривду, коли хочеш посадити мене до в'язниці, — відповів Кулау. — А так само робиш кривду, коли полюєш за моєю головою, щоб заробити тисячу доларів. Не руш ані на крок, як життя тобі миле!

— Але я мушу до тебе дійти. Це мій обов'язок.

— Перше вмириш, ніж сюди доберешся.

Шериф не був боягуз, а проте завагався. Він глянув у безодню, перебіг очима по один бік, по другий, скинув поглядом на вузьку стежку, що нею мусив перехопитись. І врешті зважився.

— Кулау! —гукнув він.

Але в гущині панувала тиша.

— Кулау, не стріляй! Я йду.

Шериф обернувся, наказав щось поліцаям і зійшов на небезпечну стежку. Посувався він помалу, так, ніби ступав по натягненій кодолі, а спертися б міг хіба лиш на повітря. Закам'яніла лава кришилася під його ногами, і уламки скочувались пообабіч у безодню. Сонце пекло, і піт заливав йому обличчя, А він усе посувався вперед і пройшов стежку вже до половини.

— Стій! —крикнув Кулау з гущини. —Ще крок —і я стріляю.

Шериф спинився, похитуючись над прірвою, щоб не втратити рівноваги. Він пополотнів, але погляд усе одно мав рішучий. Облизавши пересохлі губи, він заговорив:

— Ти не застрелиш мене, Кулау. Я знаю, що не застрелиш.

І знову рушив уперед. Куля примусила його крутнутися дзигною. Коли він падав, обличчя у нього було безпорадне й здивоване. Він спробував урятуватися, упавши впоперек вузького хребта, але в цю мить попрощався з життям. Наступної миті лезо ножа спорожніло. Тоді, на диво додержуючи рівноваги, п'ятеро поліцаїв один за одним побігли стежиною. Решта почали стріляти в гущину. Це було божевілля. П'ять разів поспіль спускав курка Кулау, і то так швидко, що його постріли злилися в суцільну тріскотняву. Кидаючись на всі боки й припадаючи до землі під кулями, що зі свистом прошивали листя, Кулау виглянув із

заростей. Четверо поліцаїв пішли слідом за шерифом. П'ятий, ще живий, лежав поперек хребта. По той бік стежки стояли ті, хто zostався живий, та вони вже не стріляли. На голій бо скелі не було їм ніякого захисту. Кулау міг вистріляти їх усіх до одного, поки вони сходили б у долину. Але Кулау не стріляв, і один з поліцаїв, переговоривши з товаришами, скинув із себе білу сорочку й замахав нею, мов прапором. Тоді він і з ним другий поліцай підійшли до пораненого. Затаївшись, Кулау слідкував, як вони помалу відступили й глибоко в долині знову поставали дрібними цятками.

Минуло дві години, і Кулау, вже з інших заростей, пильнував, як поліцейний загін пробував видертись нагору по той бік рівнини. Вони бралися все вище й вище, розполохуючи диких кіз. Сам собі не ймучи віри, Кулау нарешті послав по Кілоліяну. Той підповз до нього.

— Тудю нема дороги, — сказав Кілоліяна.

— А кози? — запитав Кулау.

— Кози набігають із сусідньої долини, але дістатися сюди не можуть. Нема там жодної дороги. Ті люди не розумніші за кіз. Вони попадають і порозбиваються на смерть. Ось подивімся.

— Вони — сміливі люди, — сказав Кулау. — Ось подивімся.

Полягавши обоє серед буйноквіття трав, під жовтими пелюстками квітів гау, вони стежили за маленькими чоловічками, що насилу дерлися вгору, аж поки не сталось те, чого й треба було сподіватись: троє поліцаїв послизнулось, покотилося зі скелі й шугнуло у прірву з височини в п'ятсот футів.

Кілоліяна пирхнув сміхом.

— Не допікатимуть нам більше, — мовив він.

— У них б гармата, — озвався Кулау. — Солдати ще не взялися до діла.

З полудня більшість прокажених спочивала в печерах. Тримавши на колінах почищену й заряджену рушницю, Кулау куняв біля входу до свого житла. Дівчина з покорченими руками лежала в чагарнику, чатуючи гострий хребет. Раптом Кулау здригнувся й прокинувся — збудив його вибух на березі. Наступної миті повітря ніби розкололось навпіл. Жахливий звук налякав Кулау. Здавалося, боги, вхопившись руками за небосхил, роздирали його на стяжки, як ото жінка роздирає шмат перкалю. Гуркіт усе наростав і наближався. Кулау боязко глянув на небо, мовби сподіваючись щось там побачити. І тут, високо на скелі, бризнувши фонтаном чорного диму, розірвався снаряд. У скелі з'явився вилом, і каміння полетіло далеко вниз.

Кулау витер рукою піт з чола, страшенно вражений. Під гарматним обстрілом він ще зроду не бував. Це виглядало куди страшніше, аніж він міг собі уявити.

— Раз, — промовив Капалей, якому зненацька спало на думку лічити снаряди.

Другий та третій снаряди свистячи перелетіли через кам'яну стіну й порозривались потойбіч. Капалей сумлінно рахував далі. Прокажені з'юрмилися на галяві перед печерами. Одразу підлеглі Кулау були полякались, але снаряди тільки перелітали у них над головами, тож вони заспокоїлися і вже навіть захоплено дивилися на цікаве видовисько. Двоє ідіотів верещали з радощів і витинали недоладні скоки щоразу, як снаряд, розрізуючи повітря, пролітав над ними. До Кулау повернулася втрачена рівновага. Гармати не завдали ніякої шкоди. Либонь, на далеку відстань з гармат не можна стріляти так само влучно, як і з рушниць.

Але незабаром становище змінилось. Снаряди стали тепер не долітати. Один розірвався в кущах недалеко од вузької стежини. Кулау

згадав про дівчину, що чатувала при вході до ущелини, і метнувся туди. Дим усе ще курився над кущами, коли він підповз до того місця. Кулау був ошелешений. Навкруги валялося потрощене й поламане гілля. Там, де перше лежала дівчина, зробилась яма. Дівчину розірвало на шматки. Снаряд вибухнув якраз біля неї.

Кулау виткнув голову з кущів, щоб переконатися, чи солдати не пробують добутись до ущелини, і бігцем подався у бік печер. Снаряди все стогнали, вили й вищали на льоту, і долина озивалася громовим відлунням по вибухах. Вибігши до печер, він щонайперше побачив двох ідіотів, які круtilись та вистрибували, побравшись за руки оцупками пальців. І ось раптом поряд із ними над землею заклубочився чорний дим. Ідіотів вибухом порозкидало в різні боки. Один так і залишився лежати нерухомо, другий поповз на руках до печери. Нога безпорадно тяглися за тілом, а кров аж юшила з нього. Він був ніби викупаний у крові, хоч усе-таки волікся далі, скімлячи мов цуценя. Решта прокажених поховалася по печерах, лишився самий Капалей.

— Сімнадцять, — заявив Капалей. І тут-таки додав: — Вісімнадцять.

Цей вісімнадцятий снаряд влетів просто в одну з печер. Після вибуху всі печери вмить спорожніли, тільки з тієї, в яку влучив снаряд, не вийшов ніхто. Кулау проповз туди крізь їдкий, задушливий дим і побачив чотири страшенно понівечені трупи. Один з них був сліпої жінки, що тільки тепер перестала плакати.

Народ Кулау стратив голову з ляку. Прокажені почали видиратися вгору козячою стежкою, що вела з ущелини до бескеть та урвищ. Покалічений ідіот, тихенько скавулячи, намагався повзти слідом. Але тільки-но схил покрутішав, як йому не стало снаги, і він скотився назад.

— Найкраще його добити, — мовив Кулау до Капалей, котрий і досі не зрушив з місця.

— Двадцять два, — усе рахував Капалей. — Авжеж, це-бо слухна думка. Двадцять три. Двадцять чотири.

Ідіот заверещав, побачивши наведену на нього рушницю. Кулау завагався і потім опустив зброю.

— Тяжка це справа, — мовив він.

— Ти дурень, — відказав Капалей. — Двадцять шість, двадцять сім. Ось я покажу тобі як.

Капалей підвівся і, взявши з землі важку каменяку, підійшов до пораненого. Він уже замахнув рукою, коли враз біля нього вдарив снаряд, звільнивши його від необхідності щось робити й припинивши zarazом і лічбу.

Кулау залишався в ущелині самотою. Він пильно дивився, як останні з його підданців відповзали стежкою і зникали за виступом гора. Потім Кулау повернувся й зійшов до чагарника, де було вбито дівчину. Стріляли, як і перше, але Кулау не одходив, бо помітив, що солдати почали дертися вгору. Один снаряд розірвався кроків за двадцять

від нього. Припавши до землі, він чув, як пролітали над ним уламки. Дощем посипався на нього цвіт гаю. Він підвів голову, подивився вниз і зітхнув. Йому було страх як лячно. Кулі — то пусте, але снаряди — це наганяло йому жаху. Щоразу, як з виском пролітав снаряд, він здригався й шулювся до землі, але щоразу й піднімав голову.

Нарешті канонада вщухла. Кулау здогадався, що тепер, певно, підходять солдати. Вони посувалися стежиною поодиночі, і він спробував їх полічити, але збився. Було їх принаймні з сотню, і всі вони прийшли по нього — Кулау-прокаженого. На якусь мить він запишався. Солдати й поліцаї підступали до нього з рушницями й гарматами, а він був сам-один, як палець, та ще й каліка. Тисячу доларів обіцяно за нього живого

чи мертвого. Зроду-віку не мав він таких грошей. Гірко йому стало від тієї думки... Капалей мав слухність. Він, Кулау, не вчинив нічого злого. Гаоли, білі люди, потребували робітників, щоб обробляти їм крадену землю; вони привезли для цього китайських кулі, а з ними прийшла й хвороба. І ось тепер, як він заразився, його оцінювано в тисячу доларів, хоч він цих грошей і в вічі не побачить. За його ні до чого не придатне тіло, гниле од хворості або ж розшарпане вибухом снаряда — ось за віщо заплатять ці гроші.

Коли солдати наблизились до вузької стежки, він спершу хотів застерегти їх, але, глянувши на тіло вбитої дівчини, утримався. Коли ж шестеро солдат зійшли на гострий гребінь, він розпочав стрілянину й стріляв, аж поки на стежці не лишилось жодної душі. Він вистрілював набої, заряджав рушницю знову й стріляв далі. Всі давні кривди палили йому мозок, і Кулау скаженів від помсти. Знизу, з козячої стежки, солдати й собі стріляли; хоч вони й поприлягали до землі, шукаючи захисту за горбками, Кулау їх бачив як на долоні. Кулі свистіли й ударилися біля нього, дзвінко відбиваючись від каміння. Одна куля дряпнула йому голову, друга обсмалила плече, не обідравши шкіри.

То була справжня різанина, і Кулау сам був різуном. Солдати стали відходити, забираючи з собою поранених. Підстрілюючи їх, Кулау раптом почув, що смердить паленим м'ясом. Спершу він глянув круг себе, а опісля помітив, що то йому попекло руки гарячою рушницею. Від прокази майже всі нерви рук змертвіли. Тіло його зовсім не боліло, хоча горіло м'ясо й розходився сморід.

Кулау лежав собі в кущах і посміхався, аж тут згадав про гармати. Певна річ, вони знову розпочнуть стріляти, а цілитимуть якраз у цей чагарник, де він заліг у засідці. Тільки-но встиг Кулау перекинутись поза невеличкий прискалок, куди, як він завважив, снаряди досі не попадали, як гармати вдарили знову. Він узявся рахувати постріли. Ще шістдесят снарядів випустили по ущелині, і аж тоді гуркіт ущух. Місцину поміж скелями було геть-чисто зорано вибухами, і ніхто б і не подумав, що там лишилася жива душа. Такої, власне, гадки й були солдати, бо знову

подерлися козячою стежкою, дарма що сонце палило вогнем. І знову змів їх Кулау з вузького, як лезо ножа, хребта, і знову решта їх мусили відійти на берег.

Ще два дні Кулау чатував при вході до ущелини, хоч тепер солдати задовольнялися лише гарматною стріляниною в його сховисько. А тоді на вершечку кам'яної стіни, що оточувала ущелину, з'явився прокажений хлопчик Пагау й закричав звідти, що Кілоліяна, полюючи на кози, впав і розбився, а жінки розгубилися й не можуть дати собі ради. Кулау гукнув хлопчика вниз, дав йому запасну рушницю, щоб вартував біля входу, а сам пішов до своїх підданців. Вони геть занепали духом. Більшість із них були надто кволі, щоб здобувати собі їжу в таких умовах, і на всіх їх чигала голодна смерть. Вибравши з гурту двох жінок та одного чоловіка, не так понівечених проказою, як інші, Кулау послав їх назад в ущелину по харчі та мати. Решту він утішив і підбадьорив, тож навіть найкволіші заходилися влаштовувати собі хоч які-небудь притулки від негоди.

Але що посланці все не верталися, то Кулау подався сам в ущелину. Скоро ступив він над урвище, як одразу пролунало з півдесятка пострілів. Одною кулею прострелило його плече, друга вдарила в скелю, й уламок каміння черкнув йому по щоці. Відскакуючи в одну мить назад, Кулау встиг завважити, що в ущелині аж кишить солдатів. Його власний народ його зрадив. Гармати залякали його підданців, і в'язниця на Молокаях здалася їм миліша.

Відступивши, Кулау зняв одного з тяжких своїх патронташів. Зачаївшись між скелями, він став вичікувати, поки не з'явилися голова та плечі першого солдата, а тоді натис на курок. Так зробив він двічі. Незабаром замість голови та плечей з-за краю стіни виткнувся білий прапор.

— Чого вам треба? — запитав Кулау.

— Мені потрібен ти, якщо ти — Кулау-прокажений, — почулася відповідь.

Забув Кулау, де він, забув про все на світі і зачудувався з дивовижної впертості отих гаолів, що прямують до своєї мети, нехай би й небо на них валилося. Так, підіб'ють вони все й усіх під себе, навіть як доведеться за це життя положити. І він не міг не захоплюватись ними, силою їхньої волі, що була міцніша від життя й підкоряла собі все на світі. Він побачив, що боротьба його безнадійна. Яку перепону поставиш перед нездоланною волею гаолів? Ну, хай заб'є він тисячу, — вони знов піднесуться, як пісок при морі, і посунуть на нього ще більшою навалою. Вони ніколи не визнають, що їх переможено. В цьому їхня помилка і їхня достойність. А цього саме й бракувало його людям. Він зрозумів тепер, через що, власне, заволоділа його країною жменька проповідників бога та рому. Сталось воно через те...

— Гей там, ну то як? Чи підеш зі мною?

То пролунав голос невидимця, що підніс білого прапора. Оце ж він, як і всі гаоли, проломом суне до своєї мети.

— Виходь, перебалакаємо, — відказав Кулау.

Над виступом скелі висунулись голова й плечі, а там і весь тулуб. Був це юнак так років двадцяти п'яти, гладенько виголений, блакитноокий, стрункий та хороший у капітанській своїй уніформі. Він ступив кілька кроків наперед, аж поки Кулау спинив його помахом руки, і сів футів за двадцять від нього.

— Сміливий з тебе чоловік, — вражено зауважив Кулау. — Адже я міг тебе забити, як муху.

— Отже й не міг, — була відповідь.

— Чого це не міг?

— А того, що ти людина, Кулау, хоча й нікчемна. Я все знаю про тебе. Підступом ти не вбиваєш.

Кулау щось пробурчав на відповідь, потай утішений цими словами.

— Що ти зробив з, моїми людьми? — запитав він. — Де хлопець, дві жінки й чоловік?

— Вони піддалися. Я й тобі раджу зробити так само.

Кулау недовіжливо зареготав.

— Я — вільна людина, — ознаймив він. — Нічого злого я не зробив. Я лише прошу: дайте мені спокій. Жив я вільний — вільний і помру. Ніколи в світі я не піддамся.

— Виходить, твій народ од тебе розумніший, — відповів молодий капітан. — Поглянь! Он вони йдуть!

Кулау обернувся й почав дивитись, як у жалюгідній процесії наближалися рештки його люду. Вони стогнали й зітхали, насилу воліючи свої понівечені тіла. Але Кулау судилося перетерпіти й гіршу прикрість: проходячи повз нього, вони кидали йому в лице лайки та образи. А стара баба, що ледве пленталася ззаду, спинилася й прокляла його, простягти руки, кістляві, наче кігті в гарпії, і трясучи головою з вишкіреними зубами. Одне по одному зникали вони за гірським пасмом і давалися до рук солдатам, припишклим в ущелині.

— А тепер іди собі, — мовив Кулау до капітана. — Я не піддамся ніколи. Це моє останнє слово. Прощай!

Капітан зіскочив із скелі до своїх солдатів. Через хвилину він підняв не білий прапор, а свій шолом на піхвах, і Кулау прошив його кулею. Цього пополудня вони стріляли по Кулау з берега, а коли він відійшов вище, в недосяжні улоговини, солдати рушили за ним.

Півтора місяця переслідували воші його від западини до западини, по вулканічних верхів'ях та козячих стежках. Коли він крився в лантанових хащах, вони оточували його з усіх боків і, розтягтись мисливським шерегом, гонили, наче кролика, через ті хащі та кущі гуави. Але щоразу він вивертався, заплутував слід і вислизав із рук. Ніяк не щастило загнати його у глухий кут. Коли його де й притискували, він влучними пострілами змушував їх відступати; забираючи поранених, вони поверталися до берега козячими стежками. Часом, бувало, промайне в чагарнику його смагляве тіло — і солдати теж вчиняють стрілянину. Оце раз п'ятеро солдатів застукали його на голій козячій стежині поміж западинами. Вони порозстрілювали всі свої набої, але він, накульгуючи й пригинаючись, продерся понад запаморочливими урвищами і таки втік. Солдати потім знайшли кривавий слід — знак того, що його поранено. Через півтора місяця йому дали спокій. Солдати й поліція повернулись до Гонолулу, а він сам-один зостався владарювати в долині Калалау. Часом тільки мисливці ще важилися полювати на нього — але на власну свою загибель.

Два роки згодом Кулау добрався востаннє до чагарника й ліг собі поміж листям ті та квітками дикого імбиру. Вільним він прожив життя — вільним і смерть зустрів.

Мрячив дощик, і Кулау прикрив своє спотворене тіло дірявим укривалом. На ньому була цератова куртка. Він поклав на груди свого маузера і дбайливо стер із цівки дощові краплини. Рука, що витирала рушницю, була вже без пальців, і тепер він би не зміг спустити курка.

Кулау заплющив очі. Кволість в усьому тілі та запаморочення свідчили, що смерть його близько. Мов той дикий звір, приволікся він у потайний закутень помирати. Напівсвідомо марячи, Кулау знову

переживав свої юнацькі літа на Нігау. Згасало його життя, і все тихше шарудів дощик. Кулау ввижалося, ніби він знову виїжджає коні; дикі лошаки хвицають, стають гопки, стремена в його коня зв'язано під черевом. Ось він шалено мчить у загороді, а пастухи-підручні розлітаються на всі боки й перескакують через вориння. За хвилику постає нова яскрава картина: тепер він ганяє по гірських пасовиськах за дикими биками, триножить їх та зводить наниз, у долину. І ось він знов у загороді, де таврують худобу; піт із курявою сліплять йому очі, роз'їдають ніздрі.

Так переживав він наново буання своїх дужих, молодечих літ, поки пекучий біль у напіврозкладеному тілі не повернув його знову до дійсності. Тоді він підняв свої страховинні руки і вражено подивився на них. Що ж це воно таке? З якої речі? Невже на це перевелась його могутня, дика молодість? Потім він пригадав собі все — і на хвилю знову став Кулау-прокаженим. Повіки йому стомлено склепились, вуха вже більше не чули, як шепотів дощик. Його тіло пробрав довгий-довгий дроз. Тоді й це минулося. Він підвів був голову, але вона впала знову. Очі йому тоді розплющились і більше вже не заплющувалися. Остання його думка була про рушницю: куксами своїми він притис її до грудей.

ПРОЩАЙ, ДЖЕКУ!

Чудна країна — Гаваї. В соціальному відношенні все тут, так би мовити, догори дном. Не те, щоб щось було не так як слід, — зовсім ні, скорше навіть усе тут аж надто як слід, але якось воно й не по-людському. Найбільші привілеї має місіонерська братія. Здивуєшся непомалу, довідавшись, що на Гаваях звичайний місіонер, котрий, мовляв, прагне тернового вінка, сидить на чільному місці за столом у грошовитій аристократії. А проте це правда. Святі та божі новоанглійці ще у тридцятих роках дев'ятнадцятого сторіччя вибралися сюди з вельми високою метою: навчити канаків справжньої релігії та віри в єдиного істинного й праведного бога. І так їм гарно з цим повелося, а цивілізація та так глибоко засіла в канаках, що на другому чи третьому поколінні канаки трохи не всі повимирали. Такий-то був урожай із засіву

слова божого; а місіонерам — синам їхнім та внукам — припали з того врожаю острови з усім, що на них було: землями, портами, селищами та цукровими плантаціями. Місіонери, що несли духовний насущник тубільним душам, самі zostалися ласувати поганськими лагоминами.

Я зовсім не збирався розповідати про ті чудні справи, що кояться на Гаваях. Але просто неможливо, говорячи про тамтешнє життя, не згадати місіонерів. Оце ж хоча б і Джек Керсдейл, що про нього я хочу розказати. Він-бо теж із місіонерського роду — по бабі. А дід його, старий Бенджамен Керсдейл, янкі-крамар, нашкріб свого часу перший мільйон, продаючи дешеве віскі й джин ламай-ногу. Маєте ще одну чудасію. Давні місіонери та крамарі запекло ворогували, інтереси їхні стикалися, а ось їхні діти прийшли до згоди — переженилися й поділилися островом.

Життя гавайське — пісня. Ось як каже про це Стодард[7] у своїх "Гаваях":

Все там в музиці живе, все живе для неї,

Кожний острів — то куплет пісні однієї.

І справді-таки. Тіло людське тут — щире золото. Тубільні жінки — достиглі на сонці Юони; тубільні чоловіки — бронзові Аполлони. Вони співають і танцюють, гірляндами обвиті, квітками закосичені. А поза межами суворого місіонерського кола і білі піддаються впливові клімату й сонця, і хоча б які були запрацьовані — вони все ж охочі до танців та пісень і радо затикають квіти за вуха й у волосся. Такий був і Джек Керсдейл — турботами найобтяженіша людина, яку мені випало будь-коли бачити. Він був мільйонер над мільйонерами. Цукровий король, власник кавових плантацій та скотарських ранчо, каучуковий піонер і певна опора майже всіх нових підприємств на островах. Він був світська людина, завсідник клубу, яхтсмен, нежонатий, та ще й красунь такий, що годі й мріяти матінкам з дочками на відданні. Мав він університетську освіту з Йєлю, і голова його була натоптана щонайрізноманітнішими

статистичними й науковими відомостями про Гаваї; жоден з моїх знайомих тутешніх острів'ян не мав таких знань. І працювати він умів над міру, та й співати, танцювати і квітками закосичуватись — теж не згірше од усякого нероби.

Він був одважний і двічі бився на поєдинку — обидва рази з політичних міркувань, — ще як був юнаком, котрий тільки-но скуштував політики. За останньої революції, коли повалено тубільну династію, він відіграв найпочеснішу й найвідповідальнішу роль, хоч мав тоді літ шістнадцять, не більше. Не був, отже, з нього боягуз, завважте це собі, щоб як слід усвідомити наступні події. Я його бачив на ранчо Галеакала, коли він виїжджав жеребця-чотирилітка, що з ним пастухи фон Темпського два роки не могли дати ради. І ще про один випадок варто розповісти. Сталося це в Коні на узбережжі чи то, вірніше, над узбережжям, бо тамтешні мешканці не люблять селитися нижче ніж на височині в тисячу футів. Ми всі сиділи у доктора Гудгю на терасі його бунгало, щойно вставши по обіді з-за столу. Я саме розмовляв з Дотті Ферчайлд, як раптом велетенська сколопендра — ми її зміряли опісля, вона була сім дюймів завдовжки, — впала зі сволюка просто їй на, зачіску, Щиро признатись, побачивши цю гадину, я остовпів з жаху і не міг навіть пальцем зворухнути. Я зовсім розгубився. Гидке отруйне створіння звивалося в її волоссі за крок від мене. Щомить могло воно впасти їй на голі плечі.

— Що там таке? — спитала вона, підіймаючи руку.

— Не руштесь! — скрикнув я. — Не руштесь!

— Але що там таке? — допитувалась вона, налякана моїми вибалушеними очима й тремтячими губами.

Керсдейл почув мій вигук. Він глянув у наш бік, одразу псе зрозумів і без надмірного поспіху підійшов до нас.

— Дотті, будь ласка, не ворушіться. — Голос його звучав спокійно.

Він і секунди не вагався, але й не хапався по-дурному, тим-то й зробив усе як слід.

— Дозвольте-но, — сказав він.

Одною рукою він узяв її шарфа і щільно обмотав їй плечі, щоб сколопендра не впала часом за корсаж. Другу руку, праву, засунув їй у волосся, схопив якомога ближче до голови огидну тварюку і, міцно здавивши вказівним та великим пальцями, витяг її геть. Героїчнішого й страшнішого видовиська годі собі й уявити. В мене аж мороз пішов поза шкірою. Семидюймова сколопендра пручалась і вигиналася в його руці, намагаючись вислизнути; вона обвивалася йому круг пальців, упиалась ніжками в шкіру, дряпалася. Двічі вона його вкусила, — я це сам бачив, — хоч він і запевняв жінок, що нічого йому не сталося. Нарешті він кинув оту гидоту на посилану жорствою доріжку й розтоптав. А за п'ять хвилин застав я його в кабінеті Гудгю: лікар надрізував йому рани та впорскував перманганат. На ранок руку Керсдейлові нагнало, як бочку, і цілих три тижні опух не стухав.

Усе це нічого спільного з моїм оповіданням не має, але я мусив згадати про випадок із сколопендрою на доказ того, що Джек Керсдейл таки й справді не був страхополох. Такої мужності, як у нього, я зроду-віку не бачив. Він навіть бровою не повів і весь час усміхався. Джек з безжурним виглядом засунув пальці в волосся Дотті Ферчайлд, наче то стояла перед ним коробка солоного мигдалю. А все ж мені судилося побачити, як оцей самий чоловік перелякався в тисячу разів дужче, ніж я тоді, коли бридка твар звивалася у волоссі Дотті Ферчайлд,

загрожуючи ось-ось упасти їй на лице й за відкритий корсаж.

Я саме тоді цікавився проказою, а в цій справі, як і в усіх інших, пов'язаних з островами, Керсдейл міг подати вичерпні відомості. Сказати

більше, проказа — то був його коник. Він палко захищав колонії на Молокаях, куди звозили всіх прокажених острів'ян. Серед тубільців це без участі демагогів — ширилися чутки про нечувані жорстокості на Молокаях, де чоловікам і жінкам, розлученим силоміць із друзями й сім'ями, суджено вік звікувати в неволі. Опинившись там, ніхто не мав надії ані на пом'якшення кари, ані на відстрочення вироку. "Облиш надію!" — стояло на брамі Молокаїв.

— Запевняю вас, що вони там щасливі, — твердив Керсдейл. — Ведеться їм набагато краще, ніж їхнім приятелям та родичам — цілком здоровим людям. Страхіття на Молокаях — то все побрехеньки. Я можу завести вас у будь-якім великім місті до лікарні чи до нетрищ, де ви побачите щось у тисячу разів страшніше. "Живі мертвяки!", "Істоти, що були колись людьми!" Дурниці! Коли б ви тільки побачили, які верхогони влаштовують ці живі мертвяки четвертого липня[8]! Дехто має власні човни. А один навіть завів собі моторку. Вони сидять без діла, тож можуть увесь час бавитись. У них є все, чого тільки треба, — їжа, житло, одяг, медична допомога. Ними опікується адміністрація. Клімат там кращий, ніж у Гонолулу, місцевість пречудова. Я б і сам не проти доживати там віку. На диво гарний куточок!

Отак розводився Керсдейл про щасливих прокажених. Прокази він не боявся, він це сам казав, додаючи, що в нього, як і в усякого білого, нема й одного шансу на мільйон, щоб заразитись. Але якось він був признався, що один його товариш по школі, Альфред Стартер, схопив хворобу, опинився на Молокаях та там і помер.

— Бачите, колись не знали безперечних ознак прокази, — пояснював Керсдейл. — Досить було якогось

незвичайного чи ненормального симптому, як людину засилали на Молокаї. Отож траплялося, що десятки засланих туди людей маля таку ж проказу, як і ми з вами. Але тепер такі помилки неможливі. Аналізи Лікарської управи непохибні. Цікаво, що коли винайшли новий спосіб

розпізнавати хворобу, на Молокаях провели повторну перевірку. Там знайшлося чимало здорових людей.

їх негайно вислано з Молокаїв. І думаєте, вони були цьому раді? Та вони дужче голосили, ніж у Гонолулу, коли ще їх одвозили на Молокаї! Декотрі відмовлялись повертатися, і їх довелося вивезти силоміць. А один був навіть одружився з прокаженою в останній стадії недуги й писав потім до Лікарської управи патетичні листи, протестуючи проти того, що його вислано звідти. Бо ніхто, мовляв, не зуміє так, як він, доглянути його бідолашну стару дружину.

— Що ж це за такий непохибний спосіб розпізнавати хворобу? — спитався я.

— Бактеріологічний. Що покаже — то вже певно. Доктор Герві — наш найкращий фахівець, як ви знаєте, — перший вдався до цього методу. Він таки чарівник. Ніхто на світі не знає стільки про проказу, як він, і коли хто й винайде спосіб лікувати проказу, то це знов-таки він. А самий аналіз дуже простий: пощастило виділити й вивчити *bacillus leproae*. Тепер цю проказну бацилу впізнають одразу. У підозрілого відтинають клаптик шкіри й піддають бактеріологічному аналізу. Людина може бути вщерть набита цими бацилами, а назовні жодних ознак не буде.

— Отож і у вас, і в мене їх може бути ціла хмара? — зауважив я.

Керсдейл знизав плечима й засміявся:

— А чом би й ні? Інкубаційний період триває аж сім років. Якщо маєте якийсь сумнів, підіть до доктора Герві. Він візьме у вас шматочок шкіри й умить вам скаже — хворі ви чи ні.

Пізніше Джек Керсдейл познайомив мене з доктором Герві, а той надавав мені звітів Лікарської управи та наукових доповідей з цього питання й повіз до Калігі на приймальний пункт, де оглядали підозрілих

та передержували хворих перед відправленням на Молокаї. Відсилали їх десь так раз на місяць. Прокажених, що розпрощалися з близькими, садовили на маленький пароплав "Нoo" й відвозили до колонії.

Одного разу, коли я пополудні писав у клубі листи, до мене підійшов Джек Керсдейл.

— Вас мені якраз і треба, — мовив він, привітавшись. — Я хочу вам показати найсумніший бік трагедії: голосіння прокажених перед від'їздом на Молокаї. За кілька хвилин "Нoo" почне брати їх на борт. Тільки попереджую: не давайте волі своїм почуттям. Хай там яке не є щире їхнє горе, але за рік вони б ще й не так заголосили, якби Лікарська управа надумала забрати їх з Молокаїв. Ми ще встигнемо десь хильнути віскі з содовою. На мене чекає повіз. П'ять хвилин, — і ми будемо на пристані.

Отож ми поїхали на пристань. Душ із сорок отих бідолах сиділо поміж матами, укривалами та різними клунками. "Нoo" саме підпливав до ліхтера, що стояв біля пристані. Керував посадкою на пароплав містер Маквей — управитель колонії. Мене познайомили з ним, а також із лікарем Джорджесом, якого я вже мав нагоду бачити в Калігі. Прокажені виглядали жалюгідно. Майже всі мали потворні обличчя, такі бридкі й жахливі, що й не сказати. Але дехто був досить привабливий лицем, без видимих ознак хвороби. Мені впало в око маленьке біле дівчатко років дванадцяти, золотокосе та блакитнооке; зловісна пухлина була в неї па щічці. Коли я зауважив, яким, мовляв, самотнім буде те дитя поміж темношкірими хворими, доктор Джорджес відповів:

— Я так не сказав би. Це щаслива година в її житті. Вона з Кауаї. Батько в неї негідник. Тепер, захворівши на проказу, вона їде в колонію до матері. Мати там уже три роки... Дуже тяжкий випадок.

— Та й не завжди вгадаєш, дивлячись на людину, — докинув містер Маквей. — Зверніть увагу он на того кремезного парубчак, такого здорового й дужого на вигляд. Випадково я дізнався, що у нього наскрізь

прогнила нога, а також плече. Тут є й інші... Гляньте, яка рука он у тієї дівчини, що курить сигарету. Бачите скарлючені пальці?

-Анестетична форма прокази вражає нерви. Можете пальці повідрізати тупим ножом чи розмолоти в млинку для мускатних горіхів — не відчує анічогісінько.

— Так, але невже й ота красуня теж недужа? — спитав я. — В неї вже ж певно нічого немає. Надто вона здорова та пишна.

— Це сумний випадок, — кинув через плече містер Маквей, уже обернувшись і рушивши з Керсдейлом уздовж пристані.

Вона була справді дуже вродлива — полінезійка чистої крові. Хоч я й мало знав про типи цієї раси, а все ж не міг не побачити, що походить вона з давнього ватагівського роду. Мала вона років двадцять три-чотири, не більше. Її постать і обриси були бездоганні; ознаки тілистості, властивої жіноцтву її раси, тільки-но починали вимальовуватись.

— Це всіх нас наче громом ударило, — озвався доктор Джорджес. — Вона сама зголосилася із своєю недугою. Ніхто й підозри не мав на неї. Але якимсь побитом вона доскочила прокази. Скажу по-щирості: нас усіх це приголомшило. Ми подбали, щоб хоч у газетах про неї не друкувалося. Окрім нас та її родини, ніхто не знає, що з нею сталося. Спитайте, кого хочете в Гонолулу, всяк вам скаже, що вона, певне, поїхала до Європи. Ми вчинили її волю й додержуємо таємниці. Бідолашна, вона така горда...

— А хто вона така? — запитав я. — З ваших слів бачу, що вона — не пересічна собі людина.

— Чували, може, про Люсі Мокунуї? — відказав Джорджес.

— Люсі Мокунуї? — перепитав я, і щось знайоме зворухнулося в пам'яті. Але потім я похитав головою. — Ім'я начебто і по знаку мені, а все ж не пригадаю,

хто це.

— Ви не чули про Люсі Мокунуї? Про гавайського соловейка? Ах, вибачте, адже ви — малагіні, новачок тут, то як же вам знати. Так, Люсі Мокунуї була улюблениця Гонолулу, та де — цілих Гаваїв!

— Ви кажете — була? — перехопив я.

— Так воно й є. Тепер вона — пропаща. — Він безнадійно знизав плечима. — З дванадцятро гаолів — чи то пак білошкірих — кожен у свій час були в неї закохані без тями. Про незначних закоханців я вже й не кажу. А оті дванадцятро були люди впливові. Якби вона тільки захотіла, її б узяв за себе син найвищого судді. Кажете, вродлива? А послушали б ви, як вона співає! Найкраща тубільна співачка на Гаваях. Її горло — з щирого срібла й сонячного проміння. Ми обожнювали її. Спершу вона гастролювала по Америці з гавайським королівським оркестром, а опісля їздила двічі сама з концертами.

— Ага! — скрикнув я. — Тепер пригадую. Два роки тому я її слухав у Бостоні. То це вона! Тепер я її впізнав.

Важкий сум раптом пойняв мене. Життя в найліпшому разі — марнота. Спливло якихось там два роки, і ця прекрасна істота, так високо піднесена славою, опинилася поміж прокажених, що чекають відправлення на Молокаї. Мимоволі пригадалися мені рядки з Генлі[9]:

Одкриває старий волоцюга гноїсті свої виразки,

І здається мені, що життя то помилка й ганьба.

Я аж здригнувся, подумавши про своє майбутнє. Якщо така жахлива доля судилася Люсі Мокунуї, то що ж може випасти мені?.. Чи й кому іншому? Знав я дуже добре, що в житті на нас чигає смерть, але... жити серед живих мерців, померти й не бути мертвому, зробитись одною з тих жаских істот, які були колись чоловіками та жінками, подібними, може, до Люсі Мокунуї, що мала в собі всі чари Полінезії, до неї — артистки, що їй покірливо слалися під ноги чоловіки... Мабуть, я чимось зрадив своє хвилювання, бо доктор Джорджес поспішив запевнити мене, що в колонії прокаженим живеться прегарно.

Це було щось незбагненно страхітливе. Я не мав сили дивитись на неї. Трохи віддалік, перед протягненим мотузком, коло якого вартував поліцай, збилися родичі та приятелі прокажених. Підходити близько заборонялося. Не було ані обіймів, ані поцілунків на прощання. Вони тільки перегукувались, викрикували останні доручення, останні слова любові, останні поради. А котрі поза мотузком до моторошності напружено вдивлялися в любі обличчя отих, які були живими мерццями і яких на поховальному пароплаві одвозять на кладовище Молокаїв.

За наказом доктора Джорджеса безщасні істоти насилу поспиналися на ноги і, похитуючись під своїми клунками, посунули через ліхтер до трапу. Все це нагадувало похорон. З-посеред тих, хто проводжав, почулися ридання. Од цього плачу кров стигла в жилах і краялося серце. Зроду я не чув такого голосіння і, сподіваюся, не почую й довіку. Керсдейл та Маквей усе ще стояли на тім кінці пристані, провадячи поважну розмову — про політику, певна річ, бо обидва до нестями захоплювались цією грою. Коли Люсі Мокунуї проходила повз мене, я крадькома глянув на неї. Вона таки й справді була прегарна, навіть на наш погляд, — незвичайна квітка, що розцвітає хіба раз на сторіччя. І ось такій жінці судилося вік довікувати на Молокаях! Ніби королева, пройшла вона через ліхтер, піднялася на борт і рушила до корми, де на відкритій палубі збилися коло поруччя прокажені й дивились, ридаючи, на своїх кривних на березі.

Віддали кінці, і пароплав став поволі відходити од пристані. Голосіння ще подужчало. Яке горе, який розпач! Я поклав собі більше не бувати при тому, як одпливав "Нoo", і в цю мить підійшли Маквей з Керсдейлом. Керсдейлові очі променіли, а уста радісно всміхалися. Мабуть, вони врешті порозумілися у своїй політичній розмові. Мотузок тепер зняли, і родичі з плачем з'юрмилися на пристані біля нас.

— Ось її мати, — шепнув мені Джорджес, показуючи на бабусю, що стояла поруч мене. Старенька погойдувалася, мов п'яна, не зводячи набряклих очей від пароплава. Я помітив, що й Люсі Мокунуї теж ридає. Але зненацька плач її ущух — вона глянула на Керсдейла. Потому простягла руки — такий чарівний, повний почуття жест, що ніби обіймає всіх слухачів, я бачив у Ольги Нетерсоль[10] — і скрикнула:

— Прощай, Джеку! Прощай!

Почувши її голос, він оглянувся. Зроду-віку не доводилось мені бачити такої наляканої людини. Він захитався, увесь пополотнів, якось ніби осів і знітився. Сплеснувши руками, Керсдейл простогнав: "Боже мій, боже! " Потім страшенним напруженням волі він опанував себе й крикнув:

— Прощай, Люсі! Прощай!

Він стояв на пристані і все махав їй руками, поки "Нoo" відплив так далеко, що вже не можна було розрізнити людей біля поруччя.

— А я думав, ви знаєте, — промовив Маквей, здивовано поглядаючи на нього. — Вже хто-хто, а ви повинні були б знати. Мені здавалося, що ви, власне, для того й прийшли сюди.

— Тепер я знаю, — страх як поважно відповів Керсдейл. — Де повіз?

Хутко, трохи не біжачи, подався він до брички. Щоб не відстати, я мусив бігти за ним підтюпцем.

— До доктора Герві, — наказав він фурманові. — Щодуху!

Він упав на сидіння, важко дихаючи. Обличчя йому ставало дедалі блідішим. Вуста його міцно склепилися, а на лобі й на верхній губі проступив піт.

Він, здавалося, зазнавав страшної муки.

— На бога, Мартіне, підганяй же коні! — раптом скрикнув він. — Дай-но їм по батогу! Чуєш? Бий-бо, не жалуй!

— Таж вони понесуть, сер, — зауважив фурман.

— Ну й нехай несуть, — відповів Керсдейл. — Я заплачу штраф за тебе й порозуміюся з поліцією. Поганяй лиш! От так. Швидше, швидше.

— А я й не знав. Не знав... — пробубонів він, падаючи знову на сидіння й витираючи піт тремтячими руками.

Бричка підскакувала, гойдалася на всі боки і мало не перекидалась па поворотах, так що годі було розмовляти. Та й про що було тут говорити! Я тільки чув, як він бубонів знов і знов:

— А я й не знав. Не знав...

"АЛОГА ОЕ"

Ніде так не проводжають пароплавів, як у гавані Гонолулу. Великий транспорт стояв, розвівши пари, і ось-ось мав одплисти. З тисяча чоловік з'юрмилося на палубах, п'ять тисяч — стояло на пристані. Довгими сходнями вгору й униз проходили тубільні принци й принцеси, цукрові королі, високі сановники Території Гаваїв. На березі за натовпом, під опікою місцевої поліції, вишикувалися довжелезними валками повози та

автомобілі гонолульської аристократії. На пристані гавайський королівський оркестр грав "Алога Ое", а коли він замовк, струнний оркестр тубільних музик на судні підхопив ті самі тужливі звуки і голос співачки-тубілки злетів високо вгору понад звуками інструментів та галасливою метушнею навколо. Немов срібна сопілка, забринів він чистою непомильною нотою в загальній симфонії прощання.

На нижній палубі біля поруччя шістьма рядами стояли юнаки в хакі, і їхні бронзові обличчя свідчили про три роки військової служби під гарячим сонцем півдня. Але не їх отак шанували, виряджаючи, і не капітана в білому вбранні, що стояв на містку незворушний, мов зорі, й дивився вниз на ту метушню. І не молодих офіцерів на кормі, які поверталися з Філіппін зі своїми жінками, блідими й виснаженими у тамтешньому підсонні... На верхній палубі, зараз же за трапом, стояв гурт сенаторів Сполучених Штатів — було їх з двадцятiero — із жінками та дочками. Вони приїхали сюди розважитися, і їх цілісінький місяць годували-напували, начиняли статистикою, тягали на вулканічні гори й у лавові долини, показуючи всю красу та багатство Гаваїв. Саме для того, щоб забрати цю капелу відпочивальників і прибув сюди пароплав і з нею оце прощалося Гонолулу.

Сенатори були оповиті гірляндами, пооздоблювані квітами. Товста шия та могутні груди сенатора Джеремі Сембрука були пишно завітчані щось із дванадцятьма вінками. З цієї купи квіток витикалося його спітніле обличчя із свіжою засмагою. Квітками він бридився і, споглядаючи юрбу на пристані, не бачив ніякої краси, а тільки гроші; йому ввижалася у цих людях лише робітна сила, лише фабрики, залізниці й плантації. Він бачив багатства цього краю, міркував про можливість їх використання і так перейнявся мріями про матеріальні здобутки та владу, аж не мав часу звернути уваги на дочку, яка стояла поруч, розмовляючи з молодиком в охайному літньому вбранні та солом'янім капелюсі. Цей юнак, здавалося, не бачив нікого, крім неї, і не міг одвести очей від обличчя дівчини. Якби сенатор Джеремі пильніше придивився до своєї дочки, то зрозумів би, що замість молоденької п'ятнадцятилітньої

дівчинки, якою тільки місяць тому він привіз її на Гаваї, тепер з ним від'їжджає дозріла жінка.

Під гавайським сонцем досягають швидко, а Дороті Сембрук пробувала під ним якраз у дуже сприятливих для цього умовах. Ще місяць тому було з неї струнке, бліде, блакитнооке дівча, трохи стомлене від довгого читання та зусиль зрозуміти життєві таємниці. Але тепер очі вона мала ясні, втоми ані сліду, щічки присмагли від сонця і в поставі накреслювалися перші округлі лінії. До книжки вона не доторкалася цього місяця, бо зазнала більшої втіхи, читаючи книгу життя. Дівчина їздила верхи, видиралася на вулкани, вчилася плавати в приплив. Кров у ній заграла під тропіками, душа її сповнилась теплом, яскравими барвами та сонячним блиском. Цього місяця за товариша їй був юнак — Стівен Найт, спортсмен, морський їздець, бронзовий бог моря, що приборкував бурхливі хвилі, спадав їм на хребет і їхав на них верхи до берега.

Дороті Сембрук і не постерегла, що сталася якась зміна. Вона мала ще напівдитячий розум, отож її дуже дивувала й бентежила Стівова поведінка під час прощання. Вона його вважала своїм добрим товаришем, — та він таки й був тільки товаришем упродовж місяця; але прощався він з нею якось не так. Розмовляв він схвильовано, щось плутав, замовкав, тоді починав знову. Іноді не чув, що вона казала, а коли й чув, відповідав не до речі. Вона ніяковіла від його погляду. Доти вона ні разу не помічала, щоб очі йому так палали. Чимось ті очі її лякали. Несила їй було довго зносити такий погляд, і вона опускала свої очі долі. Але чимось її вабило до нього, і щохвилини вона підводила очі знов, щоб похопити оте щось жагуче, владне, тужливе, чого вона ще зроду не бачила ні в чиїх очах. Дивна бентега й неспокій огорнули дівчину.

На судні пронизливо загула сирена, і увінчаний квітами натовп підступив ближче. Дороті Сембрук затулила пальцями вуха, скривилася від того гудіння й знову завважила в Стівових очах владний тужливий вогник. Юнак дивився не на неї, а на її вуха, що ніжно рожевіли та просвічувались у скісному промінні надвечірнього сонця. Зчудована й начарована, заглянула вона йому в вічі, аж ній зрозумів, що спіймався на

гарячому. Він зашарівся й буркнув щось невиразне. Юнак знімав, і вона теж почула себе ніяково. Пароплавна обслуга заметушилася по палубі, просячи проводжальників зійти на берег. Стів простяг руку. Коли вона відчула дотик його пальців, тих самих пальців, що з тисячу разів стискали їй руку, як вони плавали на дошках під час припливу або видиралися лавовим схилом, то зовсім по-новому пройняли її серце слова тужливої пісні, яку срібним голосом виводила гавайська жінка:

Ка галіа ко алога кай гікі май,

Ке гоне ае ней і ку'у манава,

О ое но ка'у алога А локо е гана ней.

Мелодії та слів цієї пісні Дороті навчилась од Стіва. Досі їй принаймні здавалось, наче вона розуміє, про що саме тут мова; але тепер, коли він востаннє тримав її руку в своїй теплій долоні, вона вперше зрозуміла справжній зміст пісні. Вона ледве чи помітила, як він пішов, і не могла відшукати його між натовпом на сходнях, бо геть уся поринула у вир спогадів, знову переживаючи чотири щойно минулі тижні, пригадуючи події, що розкривалися зараз перед нею зовсім інакше.

Коли місяць тому товариство сенаторів висіло на берег, одразу ж зорганізовано комісію розваги, куди ввійшов і Стів. Він перший показав їм на пляжі Вайкікі, як плавати під час припливу. Верхи на вузькій дошці, він вплив далеко в море, аж зробився ледь помітною цяткою— і зовсім аник; потім він вигулькнув знову, як морський бог, виростаючи

з бурхливої піни; він здіймався вище й вище, дедалі більше виринали його плечі, груди та стан; і ось він зависочів нарешті цілою поставою на хребті могутнього валу в милю завдовжки, по кісточки вгрузаючи в піну, що розліталась на всі боки. Він мчав, мов той експрес, і спокійно ступив на берег на очах у зачарованих глядачів. Ось таким побачила вона Стіва уперше.

Він, двадцятилітній юнак, був наймолодший у комісії. Він не розважав гостей промовами і не належав до блискучих молодиків на учтах. Стів носився на хвилях припливу біля Вайкікі, вганяв за дикою худобою на пасовиськах Мауна-Кеа, виїжджав коней на ранчо Галеакала, — оце така була його роль у програмі розваг.

Вічна статистика та злива промов, що їх виголошували решта членів комісії, її не цікавили. Байдуже було до цього й Стівові. Отож вони вдвох утекли нишком і з бучного пікніка в Гамакуа, і від Еба Луїсона — кавового плантатора, що протягом двох до смерті нудних годин торочив про каву, каву й саму тільки каву. А вони тоді їздили верхи поміж схожою на дерева папороттю і Стів навчив її "Алога Ое" — пісні, що її співано на прощання сенаторам у кожному селищі, у кожному ранчо й скрізь по плантаціях.

З першого ж таки дня вона здебільшого бувала зі Стівом. Він товаришив їй в усіх прогулянках, а вона зовсім його заповонила, поки її батько засвоював статистичні дані про Гаваї. Бувши доброго серця, вона не могла зробитися тираном, а все-таки упокорила товариша до решти, і тільки під час прогулянок на човні, їзди верхи або на дошці по хвилях припливу — володарем ставав він, а вона виявляла йому послух.

І ось тепер, як одчеплено кодоли й великий транспорт почав тихо віддалятися од пристані, Дороті, слухаючи востаннє цю пісню, зрозуміла, що Стів зробився для неї чимось дорожчим, ніж просто товаришем у забавах.

П'ять тисяч голосів співало "Алога Ое" — "моє кохання все з тобою, аж поки зійдемося ми знов", — і в цю мить уперше усвідомивши своє кохання, вона зрозуміла, що це ж її розлучають із Стівом. Чи судилося їм ще коли зійтися? Він сам навчив її оцих слів. Вона згадала, як він співав їх знов і знов під деревом гау у Вайкікі. Може, ці слова віщували правду? А вона милувалась його співом, похваляла, що він співає з таким почуттям. На цю згадку

дівчина істерично засміялася. "З почуттям! " Таж хлопець виливав у пісні своє серце. Тільки тепер здогадалась вона, га було вже запізно. Чому ж він не признався? Тоді спало їй на думку, що дівчата її віку ще заміж не виходять, але в ту ж мить вона подумала: та ні, на Гаваях виходять. На Гаваях вона достигла — на тих Гаваях, де тіло стає позлотисте, а жінки досягають під сонячними поцілунками.

Даремне вдивлялася вона в натовп на узбережжі. Де ж це він подівся? Дороті ладна була віддати все на світі, щоб бодай разочок глянути на нього, сподівалася навіть, що, може, яка нагла хвороба поб'є капітана, котрий стояв там самітний па містку, і від'їзд буде відкладено. Вперше на своєму віку вона допитливо скинула оком на батька, придивилась до його впертого, енергійного обличчя — і взяв її ляк. Страх і подумати, щоб піти йому наперекір! Та й які вона має шанси перемогти в цій боротьбі? Але чого Стів нічого не сказав? Тепер уже запізно. Чому не натякнув тоді, під деревом гау у Вайкікі?

Раптом їй у душі похололо, — адже вона знає, чого він змовчав. Постривай, що б то таке чула вона недавно? Ага, це було за чаєм у місіс Стентон того самого дня, як дами з місіонерського товариства влаштували учту для сенаторських жінок та дочок. Запитала висока блондинка, місіс Годжкінс. Дороті яскраво пригадала все: широку терасу, тропічні квіти, слуг-азіатів, що пересувались мов тіні, гомін жіночих голосів і оце запитання місіс Годжкінс, що розмовляла в гурті недалеко від неї. Кілька років перебувши на материку, місіс Годжкінс тепер, як видно, розпитувала про острів'янок — подруг своїх дівочих літ. "А як там поживає Сюзі Мейдвел? "— запитала вона. "Та ми з нею більше не бачимося — вона вийшла за Віллі Купела", — відповіла друга острів'янка. Тоді жінка сенатора Веренда засміялася й висловила подив, чого ж то Сюзі Мейдвел, вийшовши заміж, втратила приятелів.

— Він гапа-гаоле, — відказали їй, — метис тобто, а нам, острів'янам, треба дбати про своїх дітей.

І Дороті звернулася до батька, поклавши собі перевірити своє припущення.

— Тату, а що як Стів приїде до Сполучених Штатів, чи зможе він нас одвідати?

— Хто? Стів?

— Еге ж, Стівен Найт; ти його знаєш. Не минуло ще й п'яти хвилин, як ти оце з ним попрощався. Чи зможе він нас одвідати, якщо приїде до Сполучених Штатів?

— Звісно, ні, — одрубав Джеремі Сембрук. — Стівен Найт — гапа-гаоле, а ти ж знаєш, що це таке.

— О! — ледь чутно одмовила Дороті, і пекучий жаль оповив їй серце.

Що Стів не був гапа-гаоле, це вона знала добре; та не знала, що в чверті його крові струмувало тропічне сонце, а цього досить, щоб про одруження не могло бути й мови. Дивний світ! А ось одружився ж, наприклад, превелебний А. С. Клегорн із темношкірою принцесою Камегамегового роду, проте всі вважають знайомство з ним за велику честь і найбільші панії з ультрапанського місіонерського товариства заходять до нього на чай... Стів. Ніхто не заперечував, щоб він навчав її їздити на хвилях припливу та допомагав перехоплюватися по небезпечних стежинах у кратері Кілауеа. Дозволено йому було з нею та її батьком обідати, міг він і танцювати з нею та бути членом комісії розваги, але одружитися з нею — йому зась, бо в жилах у нього струмує тропічне сонце.

На перший погляд цього й не помітиш, хіба хтось би сказав. А який же він гарний із себе! Мов живий стояв він у неї перед очима, і їй приємно було згадувати його пружне, прекрасне тіло, широкі плечі, силу, з якою він підсаджував її в сідло, переносив через ревучий приплив чи то витягав

за кінець альпенштока на гребінь застиглої лави на Горі Сонця. Пригадалося їй і щось інше, більш невловне й таємниче, що тільки тепер вона починала усвідомлювати, — ореол створіння чоловічої статі, чоловічини, справжнього чоловічини. Схаменувшись, вона зникла і засоромилася цих думок. Лице їй спаленіло, та зараз же й зблідло: Дороті згадала, що довіку вже його не побачить. Пароплав уже повернувся провою на море, і палуба порівнялася з краєм надбережжя.

— Онде Стів, — сказав батько. — Помахай йому рукою, Дороті.

Стів дивився на дівчину блискучими очима і прочитав на її обличчі те, чого не бачив перше. Юнак спалахнув увесь від щастя, і вона тепер знала, що він зрозумів. А в повітрі бриніла пісня:

Тобі моя любов,

Моє кохання все з тобою,

Аж поки зійдемося ми знов.

Зайві були слова, щоб зрозуміти одне одного. Пасажири коло неї кидали свої вінки приятелям на березі. Стів простяг руки, і в очах його було благо. Вона здійснювала через голову свою гірлянду, але квітки сплелися з разком східних перлів, що надів їй на ший Мервін — старий цукровий король, одвозячи її з батьком до пристані.

Вона смикала за перли, силкуючись виплутати їх із квітів. А пароплав посувався далі й далі вперед. Ось вона порівнялася зі Стівом. Саме була зручна хвилька. Ще одна мить — і він залишиться позаду. Дівчина аж заплакала, і Джеремі Сембрук запитливо глянув на неї.

— Дороті! — суворо вигукнув він.

Дочка рішуче шарпнула за шворку — і квіти з дощем перлів полетіли до коханого. Вона дивилася на нього, аж поки сльози не заслали їй очей, тоді схилила голівку на плече Джеремі Сембрука, а той забув навіть свою улюблену статистику, чудуючись, як оці підлітки притьмом пнуться в дорослі.

Юрба все співала. Пісня, даленіючи, бриніла тихше й тихше, але, як і перше, була пройнята любосною тугою Гаваїв. Слова немов огнем пекли серце Дороті, бо лукаві були й неправдиві:

Алога ое, Алога ое, е ке онаона но го іка ліпо,

Палкі обійми, агой, ае, ау, аж поки зійдемося ми знов.

ЧУН-А-ЧУН

Чун А-Чун був собою зовсім непоказний — доволі невисокий, як і всі китаїці, по-китайському вузький у плечах та сухорлявий. Кожна нетутешня людина, випадково побачивши його на вулиці в Гонолулу, дійшла б висновку, що то звичайний собі добродушливий китаєць, має десь, певне, прибуткову пральню чи кравецьку майстерню. Щодо добродушливості й зисків — висновок був би слушний, тільки не зовсім: А-Чунова добродушливість дорівнювала його достаткам, але чому дорівнювало його багатство — ніхто не знав і на одну десяту. Загально було відомо, що він страх як багатий, тільки ж оце "страх як" символізувало невідоме.

А-Чун мав бистрі оченята-намистинки — такі малюсінькі, ніби дві дірочки, свердликом прокручені. Зате стояли вони далеко одно від одного й примостилися під гідним мудреця чолом. Бо ж А-Чун розв'язував якісь проблеми — розв'язував усе своє життя. Щоб вони його дуже непокоїли, то й ні. Він на них дивився, як мудрець: і бувши кулі, і тепер, зробившись мультимільйонером, що тримав у своїх руках долю багатьох людей, настроїв він мав завжди однаковий — душа його не

втрачала ніколи величної рівноваги та спокою, чи то щастило йому, а чи ні. Йому все велося однаково: і як бив його наглядач на цукрових плантаціях, і як спадала ціна на цукор, коли вже ті самі плантації стали його власністю. Стоячи на непохитній скелі свого задоволення життям, він розв'язував проблеми, які мало кому спадають на думку, а вже найменше — китайському селянинові.

Бо ж А-Чун був саме китайський селянин, тобто мусив змалку й до останку працювати на полі як той віл. Але доля поволила, щоб він утік од того поля, ніби принц

у казці. Батька свого, дрібного землевласника з-під Кантона, А-Чун не пам'ятав; не знав він і матері, що вмерла, залишивши його шестилітнім хлопчиськом. Зате залишився йому в пам'ятку його шановний дядько А-Коу, на якого він гнув спину від шести аж до двадцяти чотирьох років. А тоді вже вислизнув із лабетів, найнявшись на три роки за кулі на цукрову плантацію в Гаваях по п'ятдесят центів у день.

А-Чун був спостережливий. Він помічав такі дрібниці, на які й один із тисячі не звернув би уваги. По трьохлітній праці на плантаціях він знав більше про добування цукру з цукрової тростини, ніж наглядачі, ба навіть і сам управитель. Здивувався б той управитель непомалу, довідавшись, як знається на цукровому виробництві миршавий, маленький кулі. Але А-Чун вивчав не лише цукрове виробництво, він намагався з'ясувати собі, в який це спосіб стають люди власниками цукроварень та плантацій. Один висновок він зробив уже давно, а саме, що, працюючи власними руками, людина не здобуде великих статків. Це він знав добре, бо сам працював близько двадцяти літ. Розживається той, на кого працюють чужі руки, і що більше тих рук на нього працює, то багатшим він стає.

Отож А-Чун відробив три роки за контрактом і вклав свої заощадження в невелику крамничку, приставши до спілки з китайцем А-Юнгом. З часом ця крамничка розрослася у велике підприємство "А-Чун та А-Юнг" і гендлювала всім — від індійського шовку та женьшеня до вербункових суден та цілих островів з гуапо. Водночас А-Чун служив за

кухаря. Мастаком будши в куховарстві, він уже через три роки одержував більше, ніж найкращі кухарі в Гонолулу. Кар'єру А-Чунові було забезпечено, і Дентін, його господар, заявив йому, що він дурень, коли кидає таку справу. Проте А-Чун мав своє на думці, тож хазяїн назвав його з дурних дурним і подарував п'ятдесят доларів понад платню.

Фірма "А-Чун та А-Юнг" процвітала, і А-Чун не мав уже потреби куховарити. На Гаваях тоді починався бум. Посилено розводили цукрову тростину, і бракувало робочих рук. А-Чун скористався з нагоди й узявся імпортувати робітників. Він привіз на Гаваї тисячі китайських кулі, і достатки його ще зросли. Він не давав марно залежуватись своєму капіталові. Його чорні оченята-намистинки там набачали зиск, де інші чекали банкрутства. За безцінь він купив рибний ставок, що дав йому згодом п'ятсот відсотків прибутку й став тим важелем, за допомогою якого він монополізував торгівлю рибою у Гонолулу. Вій не виступав у газетах, не вдавався в політику, не бавився в революції, але безпомилково завбачав події і сягав оком далі за тих, хто творив усе це. В уяві він бачив Гонолулу сучасним, освітленим електрикою містом і це тоді, коли до голих скель коралового острівця тулилося тут брудне містечко під повсякчасною загрозою пісковіїв. Отож А-Чун заходився скуповувати землю. Купував її у гендлярів, яким бракувало готівки, у незаможних тубільців, у купецьких синків-марнотратів, у вдів та сиріт і навіть у прокажених, що їх відсилали на Молокаї. А за скількись років склалося так, що ті самі ділянки знадобилися під склади, контори та готелі. А-Чун віддавав в оренду й орендував сам, продавав, і купував, і перепродував.

Нагоджувалися й інші справи. Наважився був він раз доручити свої гроші якомусь Паркінсонові — колишньому капітанові, що йому ніхто не йняв віри. Паркінсон одразу вирушив на маленькій "Везі" в таємничу подорож. Заробив собі Паркінсон тоді стільки, що не журився грішми аж до самої смерті; чимало літ минуло, і ось Гонолулу вразила звістка, що Дрейк та Ейкорн, гуанові острови, А-Чун давно продав Британському фосфатному трестові за три чверті мільйона. А як настало сите й п'яне королювання Калакаа, А-Чун заплатив триста тисяч доларів за право торгівлі опіумом. І хоч мусив заплатити третину мільйона за монополію,

він знав, що робить, бо на самий дивіденд зміг купити плантацію Калалау, а з плантації мав тридцять відсотків чистого прибутку цілих сімнадцять років, аж поки нарешті продав її за півтора мільйони.

Давніше, за правління династії Камегамегів, він служив своїй батьківщині на посаді консула— становище теж не зовсім без зиску; а за Камегамеги IV він змінив підданство й зробився громадянином Гаваїв, щоб одружитися зі Стелою Еліндейл, яка була підданою того темношкірого короля, хоча в її жилах струмувало більше англосаксонської крові, ніж полінезійської, В неї у крові була така мішанка, що деякі частки становили одну восьму й навіть одну шістнадцяту. Одна шістнадцята — то була кров її прабабки Паагао, королівни Паагао. Прадід Стели Еліндейл був такий собі капітан Блант — англійський авантюрист, що при Камегамегові I дослужився до рангу недоторканного вождя. Дід її був капітаном на китобійнім судні з Нью-Бедфорда, а в батькові до чистої англійської крові доміталось трохи італійської та португальської. Отож, будучи гавайською підданкою, дружина А-Чунова належала скорше до котроїсь із цих трьох національностей.

І от до цієї мішанини рас А-Чун додав ще й монгольської крові. Таким чином, їхні діти були на одну тридцять другу полінезійці, на одну шістнадцяту — італійці, на одну шістнадцяту — португальці, наполовину китайці і на одинадцять тридцять других — англійці та американці. А-Чун, може, й утримався б від такого шлюбу, якби міг передбачити, яка вийде з того дивовижна сімейка. А була вона всіляко дивовижна, і передусім — ліком. А-Чун мав п'ятнадцятеро дітей — синів та дочок; переважно дочок. Перше з'явилися сини — трійко їх, — далі одна по одній дванадцятеро дочок. Сполучення кількох рас дало блискучі наслідки. Нащадків було не тільки багато, але й усі вони виявилися здорові, без жодного ганджу, та ще й гарні аж не як. Дівчата — всі красуні, ніжні й тендітні. Округлі лінії мамусі А-Чун якось скрадали костисті форми татуса А-Чуна, і дочки повдавалися стрункі, не сухорляві й не гладкі, а саме в тілі. На всіх дівчачих обличчях проглядала Азія, перероблена й прихована потроху старою й Новою Англією та Південною

Європою. Заздалегідь цього не знаючи, ніхто б не помітив могутнього струменя китайської крові в їхніх жилах, але знаючи, одразу б завважив її вплив.

Було щось нове й небачене у вроді А-Чунових дочок. На диво подібні одна до одної, разом з тим вони були одмінні — кожна гарна по-своєму. Годі було переплутати їх між собою. І водночас блакитноока, білява Мод мимохіть нагадувала чорняву Генрієту з великими примлілими очима й чорними, як галка, косами. Подібність — то був спадок від А-Чуна. Він поклав підвалину, а далі нашаровувалися візерунки різних рас. Саксонське, латинське та полінезійське тіло оповило тендітний китайський кістяк ніжною оболонкою.

Місіс А-Чун мала власні погляди, і А-Чун брав їх до уваги, якщо вони не порушували його філософського спокою. Вона звикла провадити життя по-європейському. Гаразд. А-Чун презентував їй європейський дім. Потім, як попідростали його сини та дочки і почали теж давати поради батькові, він збудував просторе бунгало, стільки ж непретензійне, як і пишне. Згодом з'явився дім на горі Танталус, де б могла перебувати сім'я, як повіє з півдні "нездоровий вітер". А вже у Вайкікі він збудував віллу при березі та так влучно підібрав для цього великий шмат землі, що коли потім урядові Сполучених Штатів ця територія знадобилася для військових цілей, А-Чунові було заплачено чималі гроші як компенсацію. У всіх його будинках були більярдна й курільна кімнати та безліч приміщень для гостей, — дивовижні-бо А-Чунові нащадки любили жити на всю губу. Умеблювання було винятково просте. Нащадки мали витончений смак, і не для того витрачалось чимало коштів, щоб кожному це впадало в око.

Виховуючи дітей, А-Чун не окупував.

"Не турбуйтеся про видатки, — казав він, бувало, до Паркінсона, коли той ледащо-мореплавець не бачив потреби, щоб поліпшувати пливучість "Веги". — Ваша справа — керувати шхуною, моя — платити за рахунками".

Отак він ставився й до виховання синів та дочок. їм потрібно було здобути освіту, а видатки їх не обходили. Старший син, Гарольд, учився у Гарварді й Оксфорді; Альберт із Чарлзом в один рік вступили до Йелю, а дочки, од старшої й до найменшої, починали з Каліфорнійської закритої школи у Мілзі, а звідти переходили до Васару, або Велслі, або Брін Мору[11]. Хто хотів, їздив довершувати освіту в Європі. І ось верталися до А-Чуна сини й дочки з усіх кінців світу та давали йому поради, як би ще приоздобити палати, скромні у своїй пишноті. Сам А-Чун волів неприховану східну розкіш та блиск; але, буди філософом, він добре розумів, що смаки його дітей ідуть за взірцями Заходу.

Звісна річ, дітей його не знано під прізвиськом А-Чун. Як він сам із кулі перетворивсь на мультимільйонера, так і прізвище його еволюціонувало. Мамуся А-Чун підписувалася — "А'Чун", а мудріші від неї діти викинули апостроф і почали писатися "Ачун". Батько не заперечував. Хай там хоч би як писали його прізвище, це не порушувало пі його вигід, ані філософського супокою. До того ж він не був гордий. Але коли вимоги його дітей дійшли до крохмальних сорочок, твердих комірців та сурдутів, щасливому супокоєві А-Чуна настав край. А-Чун не хотів і слухати про ті речі. Просторе китайське вбрання більш припадало йому до душі, і ні просьбою, ні грозьбою не змогли нічого від нього добитись. Останній спосіб виявився особливо невдалим. Молоді Ачуни недурно побували в Америці. Там вони дізнались, яку силу має бойкот, що з нього користуються організовані робітники. Отже, тепер за допомогою мамусі А'Чун вони стали бойкотувати рідного батька, Чун А-Чуна, у власній його домівці. Проте А-Чун, дарма що не знавець західної культури, все ж чув, як стоїть справа з робітничим питанням на Заході. Буди великим роботодавцем, він знав, які й коли заходи вживати супроти організованого робітництва. Не зволікаючи, він оголосив локаут своїм бунтівливим дітям та заблудлій жінці. А-Чун звільнив численну челядь, позамикав стайні та дім, а сам перебрався в гавайський готель "Рояль", де йому, між іншим, належав основний пакет акцій. Вражена сім'я тулилася по знайомих, а батько родини спокійно провадив свої численні справи, попихкував із маленької срібної люльки з довгим цибухом та міркував над проблемою власних дивовижних нащадків.

Проблема ця не виводила його з рівноваги. Він дійшов філософського висновку, що потрапить якось її розплутати, коли вона визріє до решти. А тим часом він недвозначно дав наздогад, що, попри всю свою поблажливість, він усе ж таки абсолютний владар над рештою А-Чунів. Родина тиждень чинила опір, а опісля повернулася в бунгало разом з А-Чуном та численними слугами. Відтоді піхто вже не перечив А-Чунові, коли він з'являвся у своїй пишній вітальні в голубому шовковому халаті, ватяних пантофлях та в чорній шовковій шапочці з червоним пиятиком згори або ж коли він пахкав на широкій веранді чи в курильні своєю срібною люлькою з тоненьким цибухом у товаристві офіцерів та цивільних, що курили цигарки й сигари.

У Гонолулу А-Чун посідав виняткове становище. Хоч ній не бував ніколи в товаристві, проте його радо приймали скрізь. Сам він не ходив у гості ні до кого, окрім китайських крамарів, але в себе вітав багатьох — удома, серед гостей і за столом він завжди був па чільному місці. Селянин з роду, цей китаєць опинився в осередді найвитонченішої культури, яку тільки знали, на Гаваях. І не було там жодної людини остільки гордовитої, щоб відмовилася переступити його поріг і знехтувала його гостинністю. Пояснювалось це тим, що, по-перше, А-Чунове бунгало проваджено на аристократичний штиб, а по-друге, сам А-Чун був дуже впливова особа. До того ж усі його знали за людину бездоганної моральності та чесності в комерційних справах. Супроти А-Чунових непідкупних чеснот блякли чесноти всього купецтва Гонолулу, дарма що на Гаваях узагалі ділова етика стояла вище, ніж на материку. Склалося навіть прислів'я, що слово А-Чупа варте розписки. Він завжди дотримував слова — писаного чи ні, однаково.

Через двадцять років після смерті Гочкіса, одного з керівників фірми "Гочкіс та Мортерсон", між старими паперами знайдено запис про позичку А-Чунові в тридцять тисяч доларів. А-Чун узяв ці гроші ще як був за таємного радника при Камегамегові II. То були роки розквіту країни, коли люди тратили голови в гонитві за зисками, і А-Чунові зовсім випала з пам'яті ця справа. Жодної розписки не знайшлося, і ніхто не позивав його, а все-таки А-Чун повністю розрахувався з Гочкісовими

спадкоємцями, по своїй волі заплативши складні відсотки, що значно перевищили основний борг. А ось іще приклад: коли навіть найбільші песимісти і не мріяли про якусь там запоруку щодо зрошувальних робіт у Какіку, А-Чун ручився своїм словом за те безталанне підприємство, яке опісля збанкрутувало. Ось що доповів секретар того підприємства, коли його послали розвідати, як А-Чун поставиться до справи, хоча й не мали жодної надії на сприятливі наслідки: "І оком не кліпнув, панове, — одразу підписав чека на двісті тисяч". І ще багато можна навести таких прикладів, що засвідчили б непорушність його слова, але й це не все: навряд чи найшлася б на островах бодай одна впливова людина, якій би А-Чун не став коли в пригоді своїми грішми.

Ось через що все Гонолулу пильно стежило, як його родинні стосунки перетворювалися в нерозв'язну проблему, та потайки співчувало йому, бо ніхто не міг собі уявити, як А-Чун дасть тут раду. Але А-Чун краще за всіх розумівся, що тут до чого. Ніхто, крім нього самого, не знав, який він чужий у власній сім'ї. Навіть сім'я не здогадувалася. А-Чун усвідомлював, що він зайвий серед цього власного дивного поріддя, і, думаючи про недалеку вже старість, не мав сумніву, що з часом одіб'ється від родини ще далі. Він не розумів своїх дітей. Вони розмовляли про те, що його не цікавило й чого він не знав. Культура Заходу його обминула. Він був азіат тілом і душею, себто поганин, якому їхнє християнство видавалося безглуздям. Одначе він міг би й не звертати на це жодної уваги, як на щось стороннє, якби бодай спромігся зрозуміти душі своїх дітей. Коли Мод йому казала, що треба тридцять тисяч щомісячно на господарство, то це він розумів, так само як і Альбертове прохання дати йому п'ять тисяч на купівлю двощоглової яхти "Мюріель", щоб вступити в члени гавайського яхт-клубу. Але інші, незвичні й складніші їхні бажання, сам характер їхнього мислення — збивали його з плигу. Незабаром він побачив, що духовне життя його синів та дочок — занадто поплутаний лабіринт, куди йому марно заходити. Раз у раз він натрапляв на стіну, що відокремлює Схід від Заходу. їхні душі для нього були замкнені, так само як і його душа була замкнена для них.

Та ще й те, що з літами його все більше й більше тягло до своїх земляків. Дим і чад китайського кварталу здавались йому найкращими пахощами. На вулиці він з насолодою принохувався до них, пригадуючи вузькі, покручені завулки Кантона, повні руху й метушні. Він жалкував, що, на догоду Стелі Еліндейл, ще женихаючись, відітнув свою косу, і поважно роздумував, чи не виголити маківку голови та не запустити нову. Страви, що готував для нього дуже дорогий кухар, не так йому смакували, як оті страховинні замішки в задушливім ресторані китайського кварталу. І йому любіш було покурити й побазікати з півгодини зі своїми приятелями-китайцями, аніж головувати на пишних обідах у своєму бунгало, де збиралося найдобріше товариство. Там американці та європейці засідали за довгим столом, чоловіки й жінки без жодної різниці; на жіночих білих шиях та руках у м'якому світлі ламп вилискували самоцвіти, чоловіки приходили у вечірніх убраннях; всі розбалакували та реготалися з дотепів, що хоча й не були для нього незрозумілі, однак анітрохи його не смішили.

Але не лише його відокремленість та бажання повернутися до рідної сторони становили проблему. Йшлося також і про багатство. А-Чун жив надією на супокійну старість. Він тяжко одпрацював. Тож його нагородою мають стати спокій і відпочинок. Проте він добре знав, що, маючи такі величезні маєтності, годі сподіватись спокою та відпочинку. Вже й зараз помічалися деякі зловісні ознаки. Йому вже доводилося бачити, до чого призводять гроші. Діти Дентіна, колишнього А-Чунового хазяїна, заклавши позов, вирвали з рук у батька порядкування майном, і суд призначив над Дентіном опіку. А-Чун знав, і то надто добре, що якби Дентін був бідар, суд визнав би його здібним провадити свої справи. Ще й інше: старий Дентін мав лише троє дітей і півмільйона, в той час, як у нього, А-Чуна, дітей цілих п'ятнадцятеро, а скільки мільйонів — то й ніхто не знав, окрім нього самого.

— Дочки наші — красуні, — сказав він своїй жінці одного вечора. — Є багато молодих хлопців. Їх у нас завжди повнісінько. Мої рахунки за сигари дуже великі. Чому ж ніхто не сватається?

Мамуся А'Чун мовчки знизала плечима.

— Жінка — завжди жінка, а чоловік — чоловік. Дивно, чому немає весіль. Може, юнакам не до вподоби наші дочки?

— Та ні, подобатись то подобаються, — відповіла мамуся А'Чун. — Але, бачиш, вони ніяк не можуть забути, що ти їхній батько.

— Одначе ти ж забула, хто був мій батько, — поважно відказав А-Чун, — Ти тільки попросила, щоб я відтяв косу.

— Тепер, мабуть, молодь вибагливіша стала.

— А що, на твою думку, наймогутніше в світі? — несподівано запитав А-Чун.

Мамуся А'Чун подумала яку хвилю й відповіла:

— Бог.

Він кивнув головою:

— Боги бувають різні — і паперові, й дерев'яні, й бронзові. У себе в конторі я вживаю одного маленького божка за прес-пап'є. А в єпископському музеї я бачив багато богів з коралів та застиглої лави.

— Але є лише один істинний бог, — рішуче вирекла вона, войовниче випинаючи свого пишного бюста.

А-Чун одразу ж помітив небезпечні ознаки і ухилився від бою.

— То що ж дужче за бога в такому разі? — запитав він далі. — Можу тобі відповісти: гроші. У мене свого часу були справи з євреями й

християнами, з магометанами й буддистами, з невеликими чорними людьми з Соломонових островів та Нової Гвінеї, що завивали своїх богів в промашений папір і ніколи не розлучалися з ними. Богів вони мали найрізніших, але всі ті люди молились на гроші. У нас буває капітан Хігінсон. Здається, йому до вподоби Генрієта.

— Він нізащо її не візьме, — одказала на те мамуся А'Чун. — Колись він дослужиться до адмірала.

— До контр-адмірала, — поправив А-Чун. — Це я знаю. Всі вони йдуть у відставку контр-адміралами.

— Його рідня в Сполучених Штатах у великій шанобі, їм буде дуже не до смаку, якщо він одружиться... Якщо він одружиться не з американкою.

А-Чун вибив з люльки попіл, знов замислено запхав пучку тютюну в срібну чашечку, запалив, викурив її і аж тоді озвався знову:

— Генрієта — найстарша. Я дам за нею триста тисяч доларів. Впіймається на цей гачок і капітан Хігінсон з усією своєю високочесною ріднею. Зроби лиш якось, щоб це дійшло до його відома.

А-Чун сидів та курив далі, і перед ним у кучерявім диму вимальовувались обличчя та постать Той-Шуей — служниці у його дядька в селі під Кантоном. Вона за роботою й світа не бачила, а одержувала за ту працю лише долара на рік. В кільцях диму побачив він і самого себе молодим хлопцем, що вісімнадцять літ ходив коло землі у свого дядька за ледь-ледь більшу платню. А тепер він, селянин А-Чун, віддає у посаг за своєю дочкою триста тисяч років такої праці. А вона ж — тільки одна з дванадцяти його дочок. Отак мізкуючи, він ані трохи не запишався. Спало йому на думку, що живе в кумедному й чудернацькому світі, і він голосно зареготав, перелякавши мамусю А'Чун, що саме розмірилась:

мрії ті ховалися глибоко в криївках її серця, і йому — він це знав — ніяк було до них добратися.

Все ж таки А-Чунова мова дійшла чуткою до капітана Хігінсона, і той, забувши про своє контр-адміральство й високочесну власну рідню, одружився з трьома сотнями тисяч доларів, та ще й узяв на додачу витончену освічену дівчину, що була на одну тридцять другу полінезійка, на одну шістнадцяту італійка, ще на одну шістнадцяту португалка, на одинадцять тридцять других англійка та американка й наполовину китаянка. %

А-Чунова щедрість зробила своє. Нараз усі його дочки поставали дуже бажаними відданками. По Генрієті пішла Клара, але коли секретар Території формально освідчився, А-Чун заявив йому, що той мусить почекати своєї

черги, бо Мод старша, отже, спершу треба її видати заміж. Ця тактика вдалася якнайкраще. Вся родина не на жарт зацікавилась одруженням Мод, і через три місяці її віддано за Неда Гемфрі — іміграційного урядовця Сполучених Штатів. І він, і Мод, діставши всього двісті тисяч посагу, виявили незадоволення. Але А-Чун пояснив, що своєю первісною щедрістю він мав на меті зламати кригу, а тепер, звісно, приплата до його дочок зменшиться.

Після Мод вийшла заміж Клара, і далі протягом двох років у Бунгало гуляли весілля по весіллі. А-Чун тим часом не сидів згорнувши руки: поступово він ліквідовував свої капіталовкладення, розпродував паї в багатьох підприємствах і частка за часткою, силкуючись не викликати зниження цін на ринку, збував свої великі вкладення в нерухомість. Кінець кінцем ціни таки впали, але він і далі спродувався, хоч і терплячи збитки. На обрії він постеріг загрозливі хмари. Як виходила заміж Люсіль, відгомін сварок та заздощів діткнувся і його вуха. Кожне каламутило воду підступами та контрпідступами з метою піддобритись до нього і посварити його з тим чи тим зятем, а то й з усіма, окрім себе. Все це ніяк не сприяло супокоеві та відпочинку, що були йому потрібні на старість.

А-Чун квапився долаштувати свої справи. Він уже давно листувався з найбільшими банками в Шанхаї та Макао[12]. Протягом кількох років з кожним пароплавом переказувано до цих далекосхідних банків векселі на ім'я такого собі Чун А-Чуна. Векселі щораз писалися на більші суми. Ще не повиходили заміж дві його менші дочки. Але він вирішив не чекати, а поклав до Гавайського банку по сто тисяч на ім'я кожної, і поки гроші дожидали весіль, на них росли відсотки. На чолі фірми "А-Чун та А-Юнг" став Альберт, оскільки старший син, Гарольд, волів забрати свої чверть мільйона і переїхати жити до Англії. Менший, Чарлз, діставши сто тисяч та опікуна, вибрався пройти курс в інституті Кілі[13]. Матусі А'Чуд передано було бунгало, дім на горі Танталус та віллу над морем, збудовану замість тої, що А-Чун продав урядові. Крім того, вона ще одержала півмільйона доларів, надійно вкладених.

Тепер А-Чун був готовий покінчити з цією проблемою назавжди. Якось уранці, коли вся родина зібралася на сніданок, — А-Чун подбав, щоб при цьому були всі його зяті з жінками, — він ознаймив, що вертається до краю

своїх предків. В недовгій, вдало скомпонованій промові він розтлумачив, що добре забезпечив усю сім'ю, а опісля виклав низку сентенцій, як, на його думку, мають вони чинити, аби жити у супокії та злагоді. Наприкінці він надавав зятям практичних порад, розхвалив переваги поміркованого життя та безпечного вкладення капіталу і поділився своїми енциклопедичними знаннями щодо промисловості та торгівлі на Гаваях. Потім звелів подати попіл і в товаристві мамусі А'Чун, що заливалася слізьми, вибрався до тихоокеанського поштового пароплава. II бунгало зчинилася паніка. Капітан Хігінсон розлючено вимагав затримати тестя. Дочки заголосили. Одному зятеві, колишньому федеральному судді, спало на думку, чи по збожеволів часом А-Чун, і він подався до відповідної інстанції з'ясувати це питання. Повернувшись, він розповів, що А-Чун напередодні побував у комісії, попросив перевірити свій розумовий стан і блискуче довів цілковиту свою нормальність. Отож нічого іншого не лишалось, як вибратися на пристань попрощатись із маленьким дідусем, з він стояв на палубі та махав до них рукою, поки

величезний пароплав, повернувшись провою до моря, посувався між кораловими рифами.

Але маленький дідусь простував зовсім не до Кантона. Кін надто добре знав свою країну і захланність мандаринів і розумів, що небезпечно з'являтися туди з тими значними достатками, які ще в нього лишилися. Він їхав до Макао. Довгий час А-Чун правив, як король, і звик наказувати. Та коли, прибувши до Макао, він завітав до найбільшого європейського готелю, клерк з виляском закрив книгу перед самим його носом. Китайців туди не пускали. А-Чун достукався до управителя, але й той зустрів його не краще. Тоді він поїхав геть і за дві години повернувся. Запросивши клерка й управителя, він повіддавав їм платню за місяць уперед і позвільняв їх. А-Чун зробився власником готелю і впродовж багатьох місяців мешкав у найкращих кімнатах, поки будувався для нього пишний приміський палац. З властивим йому хистом він підніс за цей час прибутковість свого великого готелю від трьох до тридцяти відсотків.

Колотнеча, що від неї втік А-Чун, невдовзі далася взнаки. Деякі зяті невдало повкладали свої капітали, інші розкидалися грішми, гайнучи жінчині посаги. По А-Чуновім від'їзді всю увагу звернено на мамусю А'Чун та її півмільйона, а це, звісно, не сприяло взаємній любові. Адвокати наживалися, доки йшла тяганина з затвердженням розподілу майна. Позови, зустрічні позови, контрпозови цілою зливою захлюпували гавайські суди. Не обійшлося й без карної відповідальності. Виникали бурхливі сутички, де сипано дошкульними словами та ще дошкульнішими стусанами. Бувало й таке, що літали квіткові горщики — влучному слівцеві на підмогу. Закладалися позови за клеми, що переходили різні судові інстанції, а викази свідків розбурхували все Гонолулу.

А старий А-Чун, оточений у своєму палаці усіма розкошами Сходу, спокійно попахкував собі люлькою і наслухався до веремії за океаном. З кожним поштовим пароплавом відсилався лист із Макао до Гонолулу, писаний бездоганною англійською мовою і видрукований на американській машинці. У цих листах А-Чун у добірних висловах давав

своїй сім'ї гарні поради й навчав, як треба жити в згоді та спокої. Що ж до нього, то він ні у віщо не втручається і відчуває себе пречудово. Він здобув таки собі супокій та відпочинок. Часом А-Чун хихоче й потирає руки, а його чорні косі оченята весело поблизкують, як здумає він про цей кумедний світ. Бо, вік звікувавши й чимало передумавши, він переконався, який таки кумедний оцей світ.

## ШЕРИФ КОНИ

— Мимохіть полюбиш це підсоння, — мовив Кедворс, почувши мій захоплений відгук про узбережжя Кони. — Я прибув сюди вісімнадцять років тому, ще зовсім молодим хлопцем, коли тільки-но скінчив коледж. І відтоді вже нікуди не виїздив звідси, хіба що іноді навідувався на батьківщину. Мушу вас попередити: коли вам люба яка інша місцина — не бавтеся тут довго, бо полюбите цей закутень над усе на світі.

Було це по обіді, на просторій терасі, що виходила на північ, хоча слово "північ" геть нічого не важило для чудового тутешнього клімату.

Свічки погасили, і гнучкий, вбраний у біле служник-японець, промайнувши як привид у сріблястім місячнім сяйві, подав нам сигари й зник у темряві бунгало. Крізь листяну завісу бананових пальм та дерев легуа я дивився туди, де поза гущиною гуави, на тисячу футів нижче, розляглося тихе море. Зійшовши на берег з каботажного пароплавчика, я цілий тиждень гостював у Кедворса, і за весь цей час вітер навіть не зворухнув супокійної морської поверхні. Щоправда, часом повівав легенький бриз, але був то найніжніший легіт, що будь-коли віяв над цими островами незмінного літа. Його й вітром не назвеш: скорше то були зітхання — протяглі, запашні зітхання світу на спочивку.

— Край лотосу, — промовив я.

— Де кожен день такий самий, як і інший, а всі вони вщерть повні раювання, — відказав він. — Тут ніколи нічого не трапляється. Не надто

парко і не надто холодно. Завжди саме в міру. Чи ви завважили, як дихають по черзі земля та море?

Ні справді, я завважив цей чарівний, ритмічний віддих. Щоранку морський вітрець, схоплюючись при березі; обвівав землю лагідним струменем озону й спроквола відлітав па море. Граючися з морем, він ледве потьмарював його поверхню, і тоді то тут, то там, скільки зглянути оком, майоріли довгі пасма тихої води, що змінювались, пересувалися і пливли кудись під вибагливими поцілунками вітру. А вечорами я споглядав, як на зміну віддихові моря приходить божественний супокій, і слухав віддих землі, що стиха пробирався крізь листя кавових дерев та баобабів.

— Край вічної тиші, — озвався я. — Чи буває тут коли-небудь вітер? Справжній вітер? Ви розумієте, про що я кажу.

Кедворс похитав головою й показав на схід.

— Звідки йому взятись, коли його затримує така перепона?

Далеко вгорі височіли громаддя гір Мауна-Кеа і Мауна-Лоа, заслоняючи трохи не половину зоряного неба. Вони підносили свої верховини, покриті білим снігом, на дві з половиною милі над нашими головами, і навіть тропічне сонце було неспроможне той сніг розтопити.

— Закладаюся, що за тридцять миль від нас лютує вітер із швидкістю сорок миль на годину.

Я всміхнувся недовірливо.

Кедворс підійшов до телефону на терасі. Він викликав по черзі Ваймеа, Когалу й Гамакуа. З уривків розмови я зрозумів, що там таки добре дме: "З ніг збиває, еге ж?.. Ну, й давно?.. Цілий тиждень? Слухай,

Ебе, це ти?.. Так, так... А ти все морочишся з тією кавою на березі Гамакуа... До дідька з твоїми щитами! Ти б поглянув на мої дерева! "

— Там шторм, — промовив він, повісивши трубку й обертаючись до мене. — Я завжди жартую з Еба та його кави. У нього плантація в п'ятсот акрів, і він дивні дива витворює зі своїми щитами од вітру, але все-таки я не годен зрозуміти, як це він примудрився затримувати в землі коріння.. Чи там бувають вітри? Таж на Гамакуа завжди віє вітер. З Когали повідомляють, що шхуна під подвійними рифами через силу сунеться протокою між Гаваями[14] та Мауї.

— Яюсь важко собі це уявити, — відповів я непевною

Невже ж бодай легенький подих того вітру не може сюди яюсь дістатись?

— Аніяким побитом! Наш береговий вітрець не мав з тим вітром нічого спільного: наш виникає по цей бік Мауна-Кеа й Мауна-Лоа. Бачте, земля віддає тепло швидше, ніж вода, отож уночі вона дихає на море. А вдень земля нагрівається дужче, й тоді море сюди дихає... Ось послушайте! Якраз земля дихає — повіяв вітрець із гір.

Я й справді почув, як він, наближаючись, стиха зашелестів поміж кавових дерев, заворушив листям баобабів і став зітхати серед цукрової тростини. А на терасі все ще панувало безвітря. Але ось він уже тут — перший подих гірського вітерця, запахущий, насичений прянощами і аж п'яний. А головне — прохолодний, догідно прохолодний, він огорнув нас тією шовковисто м'якою хмільною прохолодою, що тільки гірському вітрові Кони й властива.

— Хіба вам тепер не ясно, чому вісімнадцять років тому я закохався в Кону? — поспитав Кедворс. — Я вже ніколи не зможу звідси виїхати. То було б жахіття, я помер би з туги. Був тут ще один, що любив Кону так само, як і я. Може, навіть і більше, бо він народився тут, на цьому

узбережжі. Він був велика людина, мій найкращий друг, дорожчий мені за брата. Але він виїхав звідси — і все ж не помер.

— Кохання? — поцікавився я. — Жінка?

Кедворс похитав головою.

— І не повернеться вже сюди ніколи, хоч серцем перебуватиме тут до самого скону.

Він змовк і задивився вниз, на берегові вогні Кайлуа. Я мовчки кутив, чекаючи, що він скаже далі.

— Він був уже закоханий... в свою дружину. Троє дітей мав і любив їх. Зараз сім'я живе в Гонолулу. Син збирається вступати до коледжу.

— Може, який нерозважний вчинок? — уже нетерпляче запитав я перегодом.

Кедворс знову похитав головою. ,

— Ні в якому лиходійстві він не був замішаний, та й не звинувачувано його ні в чому лихому. Він був шериф Кони.

— Щось ви все говорите парадоксами, — зауважив я.

— Може, й справді, — погодився він. — Якраз у цьому й весь жах.

Якусь хвилю він проникливо дивився на мене, а тоді рантом почав:

— Він був прокажений. Ні, не від роду — з проказою ніхто не родиться. Хвороба до нього причепилася. Чоловік цей... Та що вже там критися. Називався він Лайт Грегорі. Кожен камаїна знає, як усе те

скоїлося. Він за походженням американець, але статурою — як вожді давніх Гаваїв. Шість футів три дюйми на зріст. Важив двісті двадцять фунтів — самі м'язи та кістки, й ні на унцію сала. Я зроду не бачив такого дужого чоловіка — він був велетень, атлет, чистий бог. І він був мені другом. Серце й душа були в нього так само прекрасні, як і тіло.

Що б ви зробили, якби побачили свого друга й брата на слизькому краєчку безодні, хотів би я знати? Він сковзується, сковзується, — а ви нічим не годні йому допомогти. Оце так воно й було. Я анічогісінько не міг вдіяти. Я бачив, що біда насувається, та несила моя була його врятувати. Мій боже, що я міг зробити? Хвороба наклала зловісне й незаперечне тавро йому на чоло. Ніхто не помічав тієї прикмети. Тільки я бачив, — через те, мабуть, що так його любив. Я очам не йняв віри, бо страшно то було надміру. А все ж таки ознака була на ньому — над бровами, на вухах. Я помітив, що трошки поприпухали мочки вух, так, трошки, ледь-ледь. Я стежив цілі місяці, сподівався без усякої надії. Бо дедалі темнішала шкіра надбрів'я — з'явилася така собі тоненька смужка, наче від засмаги. Я б, може, й думав, що то він присмаг, але ж ота стяжка світилась якимось невловним сяйвом — запроменіє отак на мить і згасне. Я силкувався себе переконати, що то він засмаг, — і не міг. Знав я добре, що воно за знак. І ніхто нічого не бачив, один я. Ніхто, окрім Стівена Калуні, але я тоді цього ще не знав. Я бачив, що воно насувається — оте прокляття, отой невимовний жах, — але не хотів навіть думати про майбутнє. Мені було страшно. Неспромога було думати. І я плакав ночами.

Він був моїм другом. Ми разом ловили акул на Нігау, полювали дику худобу на Мауна-Кеа й Мауна-Лоа. На Картеровім ранчо виїжджали коней і таврували биків. Полювали на кіз на Галеакала. Він учив мене пірнати й плавати верхи на хвилях під час припливу, і я врешті зробився майже такий спритний, як і він, а він був справніший за якого хоче канака. Я бачив, як він пірнав на п'ятнадцять саженив углиб і тримався під водою дві хвилини. У воді він почував себе як амфібія, а лазив по горах мов природжений верховинець, видряпуючись, куди заходили тільки дикі кози. Нічого він не боявся. Коли "Люта" потопала, він саме був на судні;

тоді він за тридцять шість годин у шторм проплив тридцять миль. Йому були за жарт найстрашніші хвилі, що нас із вами збили б на драглі. Велика він був людина — людина-бог. Разом з ним ми пережили революцію, і обидва були романтики-монархісти. Двічі його поранено. Він був засуджений до страти, але республіканці не насмілились забити таку велику людину. А він тільки сміявся з них. Опісля, зрозумівши, чого він карт, його призначили шерифом Кони.

Він був чоловік простацький — хлопчина, що так і не зробився дорослим. І думки його були нехитрі, без жодних вивертів та ухилів. До мети він брався навпростець, і сама мета була завжди проста.

Він був життєрадісний. Ніколи не доводилось мені зустрічати таких бадьорих, задоволених та щасливих людей. Він не вимагав від життя нічогісінько, бо що ж йому було бажати? Життя нічим не заборгувало перед ним. Він дістав сповна, готівкою все, що належалося, і то авансом. Та й чого ще йому могло бракувати, коли мав таке розкішне тіло, залізне здоров'я, непіддатність усім звичайним болестям та лагідну душу? З фізичного боку це була людина довершена. Зроду нічим він не хворів. Не мав навіть уявлення, що то є біль голови. Як мені часом боліла голова, він чудувався з мене й смішив своїми недоладними спробами виявити співчуття. Він не розумів, як це може боліти голова. Не годен був зрозуміти — настільки його просякала життєрадісність. І не диво. Чи ж міг він — обдарований такою надзвичайною життєвою снагою та дивовижним здоров'ям — бути інакшим?

Наведу один приклад, щоб ви побачили, до якої міри він вірив у свій талант і як справджувалась ця віра. Він був ще юнаком — ми якраз тоді зустрілись, — коли вперше сів грати в покера у Вайлуку. Поміж гравцями був один здоровенний німчик, Шульц на прізвище, — грав він задерикувато й брутально. Йому якийсь час щастило, і він розібрався — ані приступу. І саме тоді сів грати Лайт Грегорі. Шульц перший оголосив гру. Лайт прийняв, як і решта, і Шульц примусив усіх спасувати — всіх, окрім Лайта. Німчиків тон не припав Лайтові до смаку, й він уже сам оголосив гру. Шульц накинув, Лайт і собі. Так вони й накидали — хто

кого. На кону набралось багато. А знаєте, які карти були в Лайта? — Два королі й три маленькі жири.

Хіба, то був покер? Лайт грав не в покера. Він грав у свій оптимізм. Він не знав, яка карта у Шульца, проте все накидав, аж поки Шульц і хвоста підібгав, а в Шульца ж увесь час було три тузи. Уявіть собі! Чоловік з двома королями змушує три тузи взяти прикуп.

Отже, Шульц попросив дві карти; здавав другий німець, Шульців приятель до того. Тоді Лайт уже побачив, що грає проти трьох однакових карт. І що ж він робить? Що б ви зробили? Звісно, прикупили б три карти, залишивши два королі. Але Лайт зробив навпаки. Адже він грав у оптимізм. Він скинув два королі, залишив три маленькі жири й прикупив дві карти. І навіть на них не глянув, а дивився на Шульца, чекаючи, поки той оголосить гру. І Шульц оголосив велику гру. Маючи три тузи, він був певен, що переможе Лайта, бо навіть якби Лайт і мав на руках три однакові карти, то в кожному разі вони менші були від тузів. Бідачисько Шульц! Міркування його були слушні, в одному лише він помилився, а саме: думаючи, що Лайт грає в покера. Цілих п'ять хвилин підвищували вони кін, і Шульцова самовпевненість почала зникати на очах. А Лайт ще й досі не заглянув у прикуп, і Шульц знав це. Я бачив, як він замислився, тоді наче трохи ожив і докинув до кону. Врешті він не витримав такого напруження.

— Годі, Грегорі, — промовив він. — Я обіграв вас ще з початку. Мені ваших грошей не треба. У мене на руках...

— Байдуже, що там у вас, — урвав його Лайт. — Ви не знаєте, що в мене. Хіба й справді подивитися?

Він подивився у свої карти й докинув ще сто доларів. Знову взялися по черзі набавляти. Шульц нарешті вибився з сили, склав зброю і показав свої три тузи. Лайт виклав свої п'ять карт — усі одної масті: в прикупі були ще два жири. І уявіть собі, він зіпсував Шульца як картяра. Надалі

той уже не міг грати в покера, як перше грав, — утратив-бо одвагу; він почав нервувати, вагатися...

— Як це ти так зробив? — запитав я потім у Лайта. — Ти ж знав, що програєш, коли він прикупив дві карти. — Ти навіть і не глянув на свій прикуп.

— Бо й не було потреби, — відповів Лайт. — Я знав, що там два жири. Тільки так і мусило бути. Невже ти думав, що я піддамся тому гладкому німцеві? Не могло такого бути, щоб він мене обіграв. Бути битим — не в моїй на-турі. Я мушу вигравати. Та я б здивувався хтозна й як, коли б у мене не були самі жири!

Отакий був Лайт. Може, цей приклад дасть вам уявлення про його безмежний оптимізм. На його думку, йому завжди мало таланити й щастити. І в цьому ось випадку, як і в тисячі інших, упевненість ніколи його не підводила. То ж воно й є, що йому таланило й щастило. Тим-то він і не боявся нічого. Ніяке лихо не могло його спіткати. Він це знав, бо ніколи нічого з ним лихого не траплялося. Коли затонула "Люга", він проплив тридцять миль, дві ночі й день кис у воді. І за весь той жахливий час ані на мить не втратив надії, ні на хвилину не спало йому на думку, що він не врятується. Просто він знав, що таки добереться до суходолу. Він сам так мені сказав, і я певен, що так воно й було.

Отож такий був Лайт Грегорі. За пороною він геть різнився од звичайних слабкосилих смертних. Він був божество, що не знало ні людських напастей, ані лихої години. Він здобув усе, що хотів. Жінку — красуню з родини Керазерсів він одвоював десь від десятка залицяльників, і вона стала йому найкращою жінкою в світі. Забагнулось Лайтові мати сина — і народився син. Захотів дочки й другого сина — і вони в нього народилися. Діти повдавалися дужі, без жодних фізичних вад, — огруддя мали, мов барильця. Вони дістали в спадок його здоров'я та силу.

Отоді воно й сталося. Доля наклала на нього звіряче тавро. Я спостерігав за цим цілий рік, і серце мені розривалося. А він не знав нічого, та й ніхто не здогадувався, окрім того треклятого гапа-гаоле, Стівена Калуні. Той знав, але мені якось і на думку не спадало, що він знає. І ще одна людина знала — док Строубридж. Він був федеральний лікар і вже добре знався на проказі. Бачте, він мав обов'язком оглядати підозрілих хворих та відсилати заражених на приймальний пункт у Гонолулу. Стівен Калуні мав теж бистре око щодо прокази. Хвороба лютувала в його рідні, четверо чи п'ятеро з його близьких були вже на Молоках.

Все почалось через Стівенову сестру; як на неї впала підозра в проказі, брат устиг запровадити її в якийсь тихий куточок, і вона вислизнула з рук Строубриджа. А Лайт, шерифом Кони буди, мусив її розшукувати.

Того вечора ми зібралися в Гіло, у барі Неда Остіна. Коли ми прийшли, Стівен Калуні сидів там на самоті, був напідпитку й у задирливому стані. Лайт зареготався з якогось дотепу — здоровим, безжурним сміхом хлопчача-велетня. Калуні презирливо сплюнув. Лайт, — як і всі ми, — це помітив, але вдавав, наче все нічого. Калуні шукав приводу до сварки. Він вважав за особисту образу, що Лайт намагається розшукати його сестру. Всіма способами він виявляв своє незадоволення з Лайтової присутності, але той його просто не завважував. Дуже можливо, що Лайтові було його трохи шкода, бо розшукувати проказених — то був найтяжчий шерифів обов'язок. Не вельми приємна річ вдиратися до чиеїсь хати й забирати безвинного батька, матір чи дитину й відсилати потім на Молокаї на довічне заслання! Звісна річ, задля охорони громадського здоров'я це було необхідно, і "Лайт, гадаю, перший заарештував би батька рідного, якби виникла якась підозра.

Нарешті Калуні не витримав і вигукнув:

— Слухайте, Грегорі, ви, либонь, думаєте, що вам пощастить знайти Каланівео. Помиляєтесь!

Калапівео — то була його сестра. Зачувши своє прізвище, Лайт глянув на Стівена, але не відповів нічого. Калуна розлютився. Він весь час себе розпалював.

— Знаєте, що я вам скажу? — закричав він далі. — Ви самі швидше опинитесь на Молокаях, аніж вам пощастить запакувати туди Каланівео. Я розкажу вам, що ви за цяця. Ви не маєте права бути в одному товаристві з чесними людьми. Щось ви занадто розпатякались про свої обов'язки. Ви позапроторювали багато прокажених на Молокаї, хоч увесь час знали, що вам самим там місце.

Мені не раз доводилось бачити Лайта розгніваним, але такої люті я ще не бачив. З прокази у нас, як самі ви розумієте, не жартують. Лайт одним скоком опинився біля Калуни, вхопив його за карк, стяг із стільця і скажено почав трясти. Метис аж зубами зацокотів.

— Що це ти верзеш? — вигукнув Лайт. — Спорожняйся швидше, бо вичавлю з тебе всю правду!

6 речі, про які на Заході говорять усміхаючись. Так само й у нас на островах, коли заходить мова про проказу. Який там не був Калуна, але все ж таки не боягуз. Тільки-но Лайт дав йому перевести дух, як він заявив:

— Я скажу вам, що думаю. Ви самі прокажений.

Тоді Лайт жбурнув метиса на стілець, хоч і не зробив

йому жодної врази, і бездумно од щирого серця зареготав.

Проте сміявся він один. Помітивши це, Лайт обвів поглядом наші обличчя. Я підступив ближче й спробував вимости його звідти; але він не звернув на мене найменшої у магі. Мов зачарований, Лайт усе дивився на Калуна, що похапцем нервово розтирав собі шию, наче бажав стерти

заразу, яка залишилась од Лайтових пальців. Робив він це інстинктивно, не думаючи.

Лайт знову подивився на нас, повільно переводячи погляд з одного обличчя на інше.

— Ой, боже мій, хлопці! Ой, боже мій! — промовив він.

То була навіть не мова, а скорше хрипкий, переляканий

шепіт. Жах стис йому горло, — цій людині, що, либонь, зроду-віку не звідала жаху.

Але потім його безмежний оптимізм таки переміг, і Лайт знову засміявся.

— Дотепний жарт, байдуже, хто його придумав, — озвався він. — Що ж, з мене могорич. На якусь мить я таки добре налякався. Тільки, хлопці, не жартуйте так більше ні з ким. Надто вже це поважна річ. Знаєте, за якусь оту мить я наче з тисячу разів помирав. Згадав про жінку й діток, і...

Голос йому урвався, а метис, який усе ще тер собі шию, повів очима. Лайт був збентежений і занепокоєний.

— Джоне, — звернувся він до мене.

Його лункий і дзвінкий голос бринів мені у вухах, але відповісти йому я не мав сили. Мене душили сльози, і я розумів, що лице неодмінно викаже мене.

— Джоне, — звернувся він удруге, підступаючи до мене.

Звернувся він боязко; а чи ж могло бути щось жахливіше, ніж чути боязкий голос з уст Лайта Грегорі?

— Джоне, Джоне, що це все означає? — запитав він ще непевніше. — Адже це тільки жарт, правда? Ось моя рука, Джоне. А хіба б я подав тобі руку, якби справді був прокажений? Хіба я прокажений, Джоне?

Він простяг мені руку, — і, сто копанок чортів, чого мені було боятися? Він же був мій приятель. Я стис йому руку, а серце мені аж защеміло, коли я побачив, як просвітліло йому обличчя.

— Це справді жарт, Лайте, — відповів я. — Нам забагнулося пошуткувати з тебе. Проте твоя правда. Це занадто поважна справа, щоб нею шуткувати. Більш такого не буде.

Цього разу він уже не зареготав, а лише всміхнувся, як людина, що тільки-но опам'яталась після страшного сну, але ще не встигла позбутися гнітючого враження.

— Ну, тоді гаразд, — мовив він. — Більше так не жартуйте, а я зараз подбаю про могорич. Скажу вам по щирості, хлопці, що на якусь мить ви нагнали на мене страху. Бачите, як я впрів.

Він зітхнув, витер спітніле чоло й рушив до прилавка.

— Це не жарт, — рвучко заявив Калуна.

Я глянув на нього звіром: я ладен був задушити його на місці! Але не насмів ані заговорити, ані вдарити. Це б тільки прискорило катастрофу, а я ще безглуздо сподівався як-небудь її відвернути.

— Так, це не жарт, — правив своєї Калуна. — Лайт Грегорі, ви — прокажений і не маєте права доторкатися тіла чесних людей... чистого тіла чесних людей.

Тоді Грегорі спалахнув гнівом.

— Твої жарти переходять уже всякі межі! Облиш, Калуно! Облиш, кажу тобі, бо дам такого духопелу!..

— Зробіть перше бактеріологічний аналіз, — одказав Калуна, — а тоді вже бийте, — хоч і до смерті, якщо закортить. Ви хоч би глянули на себе онде в дзеркало. Самі побачите. Всяк це бачить. У вас робиться лев'яче обличчя. Онде шкіра темнішає над очима.

Лайт приглянувся до себе в дзеркалі, і я помітив, як стали дрижати його руки.

— Не бачу нічого, — нарешті одмовив він і повернувся до гапа-гаоле. — У тебе чорне серце, Калуно! І мені не сором признатися, що ти так налякав мене, як жоден чоловік не має права лякати іншого. І ловлю тебе на слові: я зараз же піду й з'ясую це питання. Піду просто до доктора Струбриджа. Але як вернуся, — стережись!

Не дивлячись на нас, Лайт рушив до дверей.

— Зажди тут, Джоне, — мовив він, спинивши мене порухом руки, коли я хотів вийти услід за ним.

Ми заклакли кружка, мов той гурт привидів.

— Це щира правда, — озвався Калуна. — Ви ж самі бачили.

Очі всіх звернулись до мене, і я кивнув головою. Гаррі Берилі підніс склянку до губ, але в ту ж мить поставив назад, розхлюпавши половину на прилавок. Губи йому дрижали, мов у дитини, що ось-ось заплаче. Нед Остін чимось тарабанив у льодовні, хоч насправді нічого там не шукав і взагалі навряд чи усвідомлював, що робить. Всі мовчали. Губи в Гаррі Берилі задрижали ще дужче. Враз він перекосився з люті й затопив

Калуну кулаком у лице. Потім ще раз і ще. Ми й не думали їх розводити. Яке нам було діло? Нехай убиває метиса. Берилі лупцював щосили. А нам було байдуже. Я не пам'ятаю навіть, коли Берилі скінчив та дозволив бідоласі забратися геть. Ми всі були занадто приголомшені.

Опісля Струубридж розказував мені, що сталося тоді в нього. Він засидівся допізна над якимось звітом, аж ураз до кабінету увійшов Лайт. Лайта знов опанував оптимізм: увійшов він перевальцем, ступаючи самовпевнено й спокійно, хоча, звісно, ще трохи сердився на Калуну. "Що я мав робити? — запитав мене лікар. — Я знав, що в нього вона є. Я спостерігав кілька місяців, як розвивається хвороба. Але відповісти йому ствердно не зміг. Несила було вимовити "так". Не посоромлюся вам признатись, — я не витримав і заплакав. А він благав мене зробити бактеріологічний аналіз. "Відщипніть шматочок шкіри, док, — усе напосідався. — Відщипніть шматочок та зробіть аналіз".

Але Струубриджеві сльози, певне, переконали Лайта. Наступного ранку "Клодіна" відпливала в Гонолулу. Ми його перейняли, коли він уже сходив на борт. Він, бачите, мав пливати в Гонолулу, щоб з'явитися до Лікарської управи. Годі було з ним щось удіяти. Забагато людей спровадив він на Молокаї, щоб самому тепер викручуватись. Ми умовляли його виїхати до Японії, та він і слухати не хотів.

— Така вже моя доля, хлопці, — оце і все, що він сказав нам і далі раз у раз повторював ці слова, немов одержимий.

З приймального пункту в Гонолулу він уладнав усі свої справи й вибрався на Молокаї.

В колонії почував себе він кепсько. Тамтешній лікар писав нам, що то вже був не Лайт, а ходяча тінь. Він, бачте, тужив за жінкою й дітьми... Він знав, що ми подбаємо про них, а все ж таки біль не вщухав.

Десь так за півроку я поїхав на Молокаї. Я сидів по один бік зашкленого вікна, а він по другий. Ми дивились один на одного крізь скло й перемовлялися за допомогою так званої розмовної труби. Але мені не повелося добалакатися з ним. Він твердо поклав собі залишитись. Цілих чотири години морочився я з ним і зовсім вибився з сили. Та й мій пароплав уже давав свистки.

Проте й незмога було з цим миритися. Через три місяці ми зафрахтували шхуну "Рибалочка", що контрабандою перевозила опіум. На вітрилах вона летіла стрілою. Її власник-скандінавець за гроші ладен був хоч у пекло, отож за добрий кавал ми підрядили його на рейс до Китаю. Шхуна відпливла із Сан-Франціско, а через кілька днів і ми вирушили в море на шлюпі Лендгауса. Це було маленьке суденце на п'ять тонн, але ми витискали з нього п'ятдесят миль на годину, плівучи проти вітру на північний схід. Морська хвороба? Ніколи вона мене так не мучила, як тоді. Коли земля відійшла за обрій, ми зустріли "Рибалочку" і разом з Бернлі пересіли на борт шхуни.

Десь годині об одинадцятій ми підпливли до Молокаїв. Шхуна лягла в дрейф, а ми на вельботі продерлися через прибіи до Калавао; це та місцина, де, як ви знаєте, помер отець Дамієн[15]. Швед наш був добрий зух — захопивши два револьвери, він вирушив з нами. Втрюх ми перейшли півострів до Кулаупапа, миль зо дві дороги. Уявіть собі лишень: шукати чоловіка глибокої ночі в селищі, де живе понад тисячу прокажених! Розумієте — якби зчинилася тривога, ми б наклали головами. Незнайома місцевість, темно — хоч в око стрель. Висипала собачня прокажених, зчинила гавкіт, а ми, спотикаючись, никали в усі боки, аж поки заблудили.

Швед вивів нас із скрути. Він попрямував до першої ж хатини, що стояла на одшибі. Зачинивши за собою двері, ми засвітили світло. Там було шестеро прокажених. Ми їх побудили, і я звернувся до них їхньою мовою. Мені треба було бачити кокуа. Кокуа — це помічник, так називають тубільця, не зараженого проказою, який живе в колонії й одержує платню від Лікарської управи за те, що доглядає прокажених,

перев'язує болячки й таке інше. Ми залишилися в домі, щоб не спускати з очей його пожилеців, а швед із одним прокаженим подався розшукувати кокуа. Він його знайшов і, погрожуючи револьвером, примусив іти за собою. Врешті виявилось, що кокуа був хлопець бравий. Швед залишився пильнувати хатини, а нас із Бернлі кокуа повів до Лайта. Лайт був сам.

— Я таки сподівався, хлопці, що ви приїдете, — сказав Лайт. — Не доторкайтесь до мене, Джоне. Ну що, як там Нед, Чарлі й усе наше товариство? Гаразд, опісля розка-жете. Тепер я готовий іти з вами. Годі вже, попожив тут дев'ять місяців. Де човен?

Ми рушили назад до тієї хатини, де залишився швед. Тим часом уже зчинився гвалт. По хатах засвічувались вікна, грюкали двері. Стріляти ми умовились лише в крайньому разі, і, коли нас перепинили, ми почали орудувати кулаками й колодками револьверів. Я стявся з якимсь здоровилом, і ніяк не міг його здихатись, хоч уже двічі зацідив йому кулаком у лице. Він учепився в мене, ми попадали долі, і качалися й видиралися, силкуючись якомога зручніше вхопити один одного. Він уже насів на мене, аж ураз хтось підбіг з ліхтарем. І тут я побачив його обличчя. Ну й жах мене взяв! Бо то було не обличчя, а якась стерта, понівечена машкара — за життя напіврозкладена, без носа, без губ, з розпухлим потворним вухом до самого плеча. Мені й світ запаморочився. А він так щільно притис мене до себе, аж торкався вухом мого лица. Тоді я геть стерявся — таке-бо жахіття! Я почав лупцювати його револьвером. Вже й не знаю, як воно було далі, — але, щойно я випручався од нього, як він учепився в мене зубами. Безгуба паща вп'ялася мені в руку. Тоді я вдарив його колодкою револьвера в перенісся, і зуби йому розціпились.

Кедворс випростав руку. При місячнім сяйві можна було розгледіти шрами — такі з вигляду, наче то собака його покусав.

— Ви, певно, налякались? — запитав я.

— А то б ні! Сім літ дожидав! Як ви знаєте, саме стільки тягнеться інкубаційний період. Дожидав тут, у Коні — і не захворів. Але за ці сім літ не було такого дня, ані ночі, щоб я не думав... не думав про це все...

Голос йому урвався; він перевів погляд з моря, що купалося в місячнім світлі, на снігові верховини.

— Не міг я знести думки, що доведеться втратити все це, більше ніколи не побачити Кони. Сім літ! Проказа мене обминула. Та через це я зостався парубком. Була в мене наречена. Я не насмів одружитися, поки пробував у непевності. А вона не зрозуміла. Поїхала до Штатів та там і вийшла заміж. Відтоді я її й не бачив.

Тільки-но я розправився з прокаженим поліцаєм, як почувся тупіт, ніби йшла в атаку кіннота. То мчав наш швед. Він стривожився гвалтом і примусив прокажених, що їх вартував у домі, осідлати четверо коней. Тепер ми вже могли тікати всі гуртом: Лайт упорався з трьома кокуа, а тоді ми разом визволили Бернлі ще від двох їхніх. Тим часом усе селище було вже на ногах, а як ми припустили кіньми, хтось почав стріляти по нас із вінчестера. Чи не Джек Маквей, головний управитель на Молокаях.

Ну, та й гонитва ж то була! Коні прокажених, сідла їхні й поводи, глупа темінь, посвист куль, та ще й дорога абияка. До того ж наш швед не вмів їздити верхи, а воно ще й не коня, а мула йому підсунули. Все ж ми домчали до вельбота й чули, відпливаючи, як з боку Калаупапи тупотіли коні, коли спускалися з гори.

Ви їдете до Шанхая. Навідайте там Лайта Грегорі. Він служить в одній німецькій фірмі. Почастуйте його обідом, замовте вина, замовте все найдобірніше, але нехай він не платить ні за що. Рахунок пришлете мені. Його жінка й діти живуть у Гонолулу, і йому потрібні гроші для них. Я знаю. Він посилав їм більшу частину своєї платні, а сам живе, як пустельник. І розкажіть йому про Кону. Тут він залишив своє серце. Тож розкажіть йому геть-чисто все, що знаєте про Кону.